

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Filozofická fakulta

Historický ústav

Bakalářská práce

Jindřich starší ze Švamberka a jeho sociální okolí

Jindřich Hospaska

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Václav Bůžek, CSc.

České Budějovice 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 11. dubna. 2012

Jindřich Hospaska

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval především panu profesorovi PhDr. Václavu Bůžkovi, CSc. za námět tématu, za věcné připomínky i za kvalitní vedení této bakalářské práce. Dále bych rád poděkoval všem pracovníkům SOA Třeboň a SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec za spolupráci při zpracovávání pramenů.

Anotace

Tato bakalářská práce pojednává v rámci personifikace dějin o osobě Jindřicha staršího ze Švamberka, jednoho z předních šlechticů Království českého v 16. století, současníka a švagra Pánů z Hradce a posledních Rožmberků. Po částech představuje mládí a výchovu Jindřicha staršího ze Švamberka, jeho sociální zázemí na zvíkovském zámku a zásahy do gotického hradu v podobě renesančních přestaveb, Jindřichovu politiku a náboženské vyznání, každodenní život na Zvíkově i mimo něj a nakonec jej zavěšuje do sítí vztahů mezi pány a přáteli v raném novověku. Pomocí četných osobních pramenů práce nahlíží do soukromí aristokrata, který dosud stál jen na pokraji badatelského zájmu.

Abstract

Die vorliegende Bachelorarbeit beschäftigt sich mit die Person Heinrichs des Älteren von Schwamberg. Heinrich der Ältere von Schwamberg gehörte zu den bedeutendsten Adeligen der böhmischen Länder im 16. Jahrhundert, er war der Zeitgenosse der Herren von Neuhaus und der letzten Rosenberger. In der Arbeit ist die Jugendzeit, die Erziehung Heinrichs den Älteren von Schwamberg, sein soziales Umfeld im Schloss Klingeberg vorgestellt. In einem Kapitel ist auch der Renaissance – Umbau des Schlosses Klingeberg beschrieben. Das Thema Politik Heinrichs des Älteren von Schwamberg, seine Konfession, das Alltagsleben im Schloss Klingeberg und auch außerhalb vom Schloss wird im weiteren Teil der Arbeit zusammengefasst und analysiert. Zum Schluss der Arbeit ist die Person Heinrichs den Älteren von Schwamberg im Rahmen des Netzes der sozialen Beziehungen unter Herren und Freunden beobachtet. Dank der persönlichen Quellen sieht man ins Privatleben eines Aristokraten ein, der lange von forscherschen Interessen nicht wahrgenommen worden ist.

Obsah

Úvod	7
Mládí a rodinné zázemí	12
Sídlo a domácnost	18
Víra a politika Jindřicha staršího ze Švamberka	27
Každodenní život Jindřicha staršího ze Švamberka na Zvíkově	34
Páni a přátelé v okolí Jindřicha staršího ze Švamberka	48
Závěr	53
Seznam nevydaných a vydaných pramenů a literatury	56

Úvod

Staročeský panský rod Švambergů je znám již od počátku 13. století, kdy je v pramenech poprvé zmiňován Ratmír ze Skřivína.¹ Jejich sídla se zpočátku nacházela hlavně v Plzeňsku, ale postupně získávali i další významná panství v ostatních krajích, především v jižních Čechách. Hlavním sídlem rodu byl hrad Krasíkov, později známý jako Švamberg, podle erbu pánů s figurou bílé labutě se zlatou zbrojí na červeném poli. Rod Švambergů se již ve 14. století rozdělil na několik větví, jejichž názvy byly odvozeny od sídel, které vlastnily - Lestkovští, Muckovští, Vězečtí, Borští a Krasíkovští.² Nejvýznamnější byla větev borsko-krasíkovská, z níž se na přelomu 15. a 16. století vydělila zvíkovská větev.³ Švambergové byli od svých počátků šlechtou válečnickou. Ve středověku vynikali členové rodu jako chrabří vojevůdci na straně českého krále i na stranách jiných. Za zmínku stojí Bohuslav ze Švamberka, který se aktivně zapojoval do bojů při husitských válkách nejprve na straně krále, poté na straně husitů – nedlouho před svou smrtí se stal vrchním hejtmanem tábořských vojsk.⁴

Rod Švambergů dlouho unikal pozornosti badatelů, zřejmě z důvodu menšího množství dochovaných pramenů, než tomu je u ostatních českých rodů. Nejvíce pramenů se dochovalo v registraturní části třeboňské sbírky Cizí rody - ze Švamberka⁵, kde se nachází především korespondence švamberských šlechticů z 16. a počátku 17. století. Největší část těchto dopisů se týká osoby Jindřicha staršího ze Švamberka.⁶ Díky těmto pramenům lze blíže nahlédnout do každodennosti tohoto renesančního šlechtice, současníka a švagra posledních Rožmberků a pánů z Hradce. Lze vysledovat vzájemné vztahy mezi Švamberky i ostatní českou šlechtou. Největší část zabírá přátelská korespondence, v níž se šlechtici navzájem dotazovali na vlastní zdraví, posílali si rozličné dárky či se zvali na návštěvy.

¹Jiří Jánský, Páni ze Švamberka. Pětisetletá sága rodu s erbem labutě, Domažlice 2006, s. 20-23.

² Tamtéž, s. 36-39.

³ Tamtéž, s. 221 – 222.

⁴ Srov. František Šmahel, Husitské Čechy, Struktury, procesy, ideje, Praha 2001, s. 188 – 194; J. Jánský, Páni, s. 52-61.

⁵SOA Třeboň, Cizí rody – registratura, ze Švamberka.

⁶ Blíže SOA Třeboň, inventář sbírky Cizí rody-registratura, ze Švamberka.

Osobou Jindřicha staršího ze Švamberka se dosud v historiografii nikdo vážněji nezabýval, respektive nepodrobil jeho osobu rozsáhlejšímu historickému bádání. Prvním, kdo mu ve svém díle věnoval kapitolu, byl orlický archivář ve schwarzenberských službách František Tyl. V jeho práci o pamětech zvíkovských vydané v roce 1888 se mimo popisu zvíkovského zámku věnuje i jednotlivým osobám, které toto panství spravovaly. Mezi nimi je několik stránek věnovaných i Jindřichovi staršímu ze Švamberka.⁷ Tato kniha má pro Švamberky velký význam vzhledem k Tylově práci s prameny. Dalším historikem, který podrobil osobu Jindřicha staršího ze Švamberka nepřímému bádání, byl August Sedláček ve svém dosud nepřekonaném díle *Hrady, zámky a tvrze Království českého*.⁸ V kapitole věnované Zvíkovu se dostal do popředí Jindřich starší ze Švamberka díky jeho rozsáhlým přestavbám hradu v 16. století. Sedláček mu také věnoval následně pozornost v několika edicích dopisů za kapitolou o Zvíkově.⁹ Na Sedláčka navázala s tématem stavebních prací na Zvíkově dvojice Jaroslav Čechura a Marie Ryantová v článku zabývajícím se přestavbami zámku pohledem psaných pramenů.¹⁰ Tímto článkem autoři rozšiřovali a doplňovali informace, které dříve napsal Sedláček a vrhali nové světlo nejen na přestavby, ale i do sociálních kruhů, ve kterých probíhaly.

Polistopadový zájem historiků o zkoumání šlechty v devadesátých letech 20. století vedl mimo jiné i k nepřímému popisu rodu Švamberků, který bylo nutné usadit do dějů v Království českém. Přínosné pro historii Švamberků jsou především práce týkající se jihočeské šlechty - pánů z Hradce a Rožmberků.¹¹ V roce 2004 vznikla pod vedením Václava Bůžka diplomová práce Václavy Šrámkové, která se věnuje každodennosti rodu Švamberků na Zvíkově.¹² Toto hodnotné dílo se zaměřuje na členy rodu, kteří sídlili na Zvíkově, i na jejich pány a přátele. Jelikož se v korespondenci dochovalo největší množství dopisů

⁷ František Tyl, *Paměti zvíkovské - Obraz místopisný a dějepisný Zvíkova, hradu i panství*, Praha 1888. Rod Švamberků je zmíněn na s. 81 - 153.

⁸ August Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, XI, Praha, s. 1-44.

⁹ Tamtéž, s. 48-52.

¹⁰ Jaroslav Čechura – Marie Ryantová, *Stavební činnost na Zvíkově v letech 1431-1573 a její prameny*, Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie, 52, 1998, s. 1-50.

¹¹ Václav Bůžek – Josef Hrdlička a kol., *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997; Jaroslav Pánek, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989.

¹² Václava Šrámková, „Neb jsouce labutího přirození, ona bez vody a já bez vína do vůle Boží nedobře bejti můžeme.“ *Každodennost Švamberků na Zvíkově (1473 – 1622)*, České Budějovice 2004 (= Diplomová práce).

týkajících se Jindřicha staršího ze Švamberka, logicky tato postava vystupuje z diplomové práce nejvíce.

Posledním pokusem věnovat se rodu Švamberků je dílo Jiřího Jánského¹³ Jak napovídá název, v díle je věnována pozornost všem členům rodu, od nejstarších dob po vymření rodu po pobělohorských konfiskacích. Informace je však nutno brát s odstupem, neboť nejsou podloženy prameny a často jde o pouhé autorovy domněnky.

Cílem této bakalářské práce je přiblížit osobu Jindřicha staršího ze Švamberka, zasadit ho do dění v Království českém i do sociálních kruhů jeho pánů a přátel. Bude brán zřetel na každodennost jeho života především na zvikovském zámku, kterou lze dobře zkoumat z výše zmíněných pramenů a literatury. Tato každodennost bude porovnávána s každodenností jiných šlechticů téže doby, kterou lze poznat z monografií týkajících se šlechty v raném novověku.¹⁴ Dále poslouží jako podklad hmotné kultury především dílo Josefa Petráně o tomto tématu.¹⁵

Bakalářská práce je rozčleněna do několika kapitol. První se zabývá mládím Jindřicha staršího ze Švamberka. Je potřeba se ptát, kde získal vzdělání a kde si odsloužil svou službu, která byla téměř povinnou u každého mladého šlechtice té doby? Jak jeho roli budoucího následníka a pokračovatele rodu vnímal otec Kryštof I. a jak svého nevlastního syna vnímala Anežka Bezdruzická z Kolovrat? Stavěli se do role pasivních pozorovatelů nebo se snažili mladému Jindřichovi zajistit co nejlepší vzdělání, aby obstál ve zkoušce, již mu bude politická kariéra? Podporovali ho na studiích či jen pasivně přihlíželi? Byl Jindřich vychováván pro nějakou konkrétní politickou kariéru nebo byl vychován a vzdělán všeobecně? Dalším důležitým rysem raně novověkého šlechtice byla víra. Ačkoliv byl Kryštof I. ze Švamberka radikální katolík, nakolik zanechal svůj radikalismus ve svém synovi? Byl Jindřich také horlivým katolíkem?

Dále je potřeba položit si otázku, jaké vztahy měl mladý Jindřich starší ze Švamberka s ostatními šlechtici v době, kdy ještě nebyl hlavou švamberského rodu. Navazoval již v této době přátelské a společenské kontakty s ostatními osobami v Království českém?

¹³ J. Jánský, Páni.

¹⁴ Srov. Václav Bůžek - Josef Hrdlička - Pavel Král - Zdeněk Vybíral, Věk urozených. Šlechta v českých na prahu novověku, Praha 2002; Petr Mat'a, Svět české aristokracie (1500 – 1700), Praha 2004; Václav Bůžek a kol., Společnost českých zemí v raném novověku – struktury, identity, konflikty, Praha 2010; Václav Bůžek a kol., Světy posledních Rožmberků, Praha 2011.

¹⁵ Josef Petráň a kol., Dějiny hmotné kultury. Kultura každodenního života od 16. do 18. století II/1-2, Praha 1995 - 1998.

V době, kdy se Jindřich starší ze Švamberka usadil na Zvíkově, započal s přestavbami hradu na renesanční zámek. Probíhaly tyto přestavby z nutnosti uspokojit stále se zvyšující nároky na pohodlí? Uvědomoval si nový majitel Zvíkova starobylost gotického hradu? Dokázal spojit tuto starobylost s novými renesančními přestavbami tak, aby zároveň vynikla původní podoba sídla a byly splněny nemalé nároky na pohodlí? Byl návrhatelem rekonstrukce sídla sám Jindřich, nebo si přibral zkušenější stavitele? Jaká výzdoba byla pro nové sídlo zvolena? Reflektovali Jindřich a jeho architekti nové renesanční umělecké proudy vycházející především z Itálie nebo stavěli a zdobili sídlo podle staršího středoevropského vzoru? Kdo na přestavbě pracoval, jaké řemeslníky a umělce Jindřich najímal? V době kdy se šlechtický velkostatek měnil z rentovního na režijní bylo třeba zavést nové formy podnikání i na zvíkovských statcích. Jak k tomuto režijně řízenému velkostatku přistupoval Jindřich starší ze Švamberka? Které formy nových odvětví podnikání na zvíkovském panství zavedl?

V kapitole víra a politika je potřeba položit si otázku, jak Jindřich nahlížel na své vyznání. Byl v době konfesionalizace společnosti katolíkem umírněným a tolerantním? Jak se jeho víra odrážela na jeho panstvích? Jak vystupoval jako katolická vrchnost vůči svým poddaným? Staral se o náboženství na svých panstvích nebo byl jen nezúčastněným pozorovatelem místní náboženské situace? V době kdy se Jindřich stal hlavou rodu, bujela ve střední Evropě reformace církve. Jaký byl jeho postoj k reformaci? Přál jí a napomáhal nebo byl zastáncem starých řádů a přál si na katolictví nic neměnit?

V pododdíle zabývajícím se politikou se nabízí otázka, jak se Jindřich dostal na místo nejvyššího dvorského sudího Království českého? Jelikož tuto funkci následně ukončil, je potřeba se ptát, proč se vzdal tohoto místa přinášejícího společenskou prestiž a moc. Byl k tomu donucen okolnostmi či samotným králem nebo složil funkci z důvodu neuspokojení nad vykonávanou prací? Vzhledem k tomu, že pro osoby zastávající vyšší místa v politice bylo nutné často dojíždět do Prahy a setrávat tam, sídlil Jindřich často ve svém pražském paláci. Jak prožíval odloučení od manželky a jak manželka vnímala odloučení od Jindřicha? Ovlivňovaly tyto pobyty jejich soukromý život?

Život raně novověkého člověka byl spoután určitými rituály. Ty se odehrávaly v rovině životní, roční i denní. V rovině lidského života se nacházelo několik významných přechodových rituálů, počínajících křtem a končících pohřbem. Jakými rituály Jindřich za svůj život prošel? Je třeba se také zamyslet nad tím, jak tyto rituály prožíval. Jak vypadal roční cyklus Jindřicha staršího ze Švamberka? Dodržoval církevní svátky? Měnil se jeho denní cyklus v závislosti na ročním období? Každý den byl spoután určitými povinnostmi. Jaké povinnosti měl Jindřich starší ze Švamberka? Jak vypadal itinerář Jindřicha staršího ze

Švamberka? V kolektivu přátel probíhaly na Zvíkově různé rytířské kratochvíle. Která byla Jindřichovou nejoblíbenější a s kým se jí oddával? Měl zvolenou skupinu oblíbených přátel? Jaké pokrmy se dostávaly na slavnostní i všední tabule zvíkovského pána? Měl nějaká oblíbená jídla? Upřednostňoval domácí potraviny nebo potraviny dovezené? Jedl Jindřich vždy v přítomnosti pánů a přátel nebo hodoval i o samotě, pouze v nejbližším okruhu poddaných? Jak zvíkovskou kuchyni vnímali ostatní šlechtici? Byla vyhlášená?

Jindřich starší ze Švamberka byl vášnivým lovcem. Kde k této zálibě přišel? Měl nějaké oblíbené lovecké obory? Jaké zbraně nejraději při honitbách používal? S lovem byli také neodmyslitelně spjatí koně. Měl nějakého oblíbeného Jindřich starší ze Švamberka? Mnozí šlechtici si koně pojmenovávali. Udělal to tak i zvíkovský pán? K lovu patřila také prezentace trofejí, které lovec získal. Měl také Jindřich nějakou galerii, kde své trofeje vystavoval?

Páni a přátelé byli v raně novověké společnosti velmi významnou složkou života. Každý šlechtic měl svůj konkrétní okruh pánů a přátel. Kdo spadl do okruhu pánů a přátel Jindřicha staršího ze Švamberka? Jak vůbec Jindřich nahlížel na své pány a přátele? Jak moc se zvíkovský Švamberk integroval do okruhu svých pánů a přátel? Udržoval s nimi čilé kontakty nebo se jejich společnosti spíše stranil? S kým se Jindřich stýkal nejčastěji? Zval také své pány a přátele na Zvíkov? Jak před nimi představoval svůj rod a svou osobu? Jezdil také on navštěvovat své pány a přátele? Byl zván často na hostiny či kratochvíle k někomu jinému?

Mládí a rodinné zázemí

Jindřich III. starší ze Švamberka se narodil 25. 10. 1507 jako nejstarší syn Kryštofa I. ze Švamberka a Magdaleny ze Šelmberka. Jindřich měl ještě starší sestru Johanku, která zemřela v dětství, kdy se nedožila ani jednoho roku.¹⁶ Svatba Kryštofa I. a Magdaleny ze Šelmberka se odehrála 18. 5. 1505 v neobvykle brzké době manželčiných 14 let.¹⁷ Toto urychlení svazku poukazuje na politickou hodnotu spojení dvou spřátelených rodů. Magdalena ze Šelmberka byla chatrného zdraví a už při těhotenství často omdlévala. Navíc jako nekatolička nejspíš neměla v manželství s Kryštofem I. ze Švamberka, horlivým katolíkem, příliš vydatnou manželskou oporu. Po druhém porodu se Magdalena musela uchýlit ze Zvíkova na hrad Krasíkov kvůli morové epidemii, která tou dobou sužovala zvíkovské panství. Na Krasíkově těžce onemocněla a své nemoci podlehla 9. 4. 1508.¹⁸ Jiří Jánský uvažuje, že by mohlo jít o vraždu zinscenovanou Kryštofem I. kvůli Magdalenině náboženské orientaci,¹⁹ ale tato verze je nepravděpodobná. Mladá šlechtična se netěšila dobrému zdraví, proto ji fyzicky vyčerpaly dva brzké porody, v jejichž důsledku vážně onemocněla a nemoci zanedlouho podlehla. Kryštof I. se po třech letech od Magdalenina úmrtí oženil s Anežkou Bezdružickou z Kolovrat.²⁰ Ta se stala nevlastní matkou Jindřicha staršího ze Švamberka. O jejím náboženském smýšlení nejsou doklady.²¹

Otec Jindřicha staršího, Kryštof I. ze Švamberka, byl synem Hynka ze Švamberka a Kunky ze Šternberka. Po smrti svého otce, roku 1489, byl vychováván svým strýcem Jindřichem na Zvíkově.²² K jeho výchově přispěl i Petr IV. z Rožmberka. Už od tohoto období se dají pozorovat dobré vztahy mezi mladým Kryštofem a Petrem IV. z Rožmberka. Kryštof byl brzy poslán na výchovu ke dvoru Filipa Falckého v Mnichově.²³ Zde získal zkušenosti z dvorského života.²⁴ Nejspíše i tato

¹⁶ J. Jánský, Páni, s. 288.

¹⁷ Petr Vorel, Aristokratické svatby v Čechách a na Moravě v 16. století jako prostředek společenské komunikace a stavovské diplomacie, in: Václav Bůžek - Pavel Král (edd.), Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku, České Budějovice 2000 (= Opera historica 8), s. 191 – 206; Vorel uvádí, že nejčastější termín svatby byl určen na nejbližší počátek února po nevěstiných patnáctých narozeninách.

¹⁸ J. Jánský, Páni, s. 288.

¹⁹ Tamtéž, s. 288.

²⁰ Tamtéž, s. 289.

²¹ Anežkou Bezdružickou z Kolovrat se ve své práci zabývá J. Jánský, Páni, s. 289, a F. Tyl, Paměti Zvíkovské, ale chybí zde informace o jejím náboženském vyznání.

²² J. Jánský, Páni, s. 286.

²³ Tamtéž.

zkušenost ovlivnila jeho náboženskou orientaci. Kryštof byl horlivým katolíkem. Roku 1499 cestoval Kryštof s Janem ze Šelmberka do Budína, kde se měl učit dvorskému životu a dobovým mravům, ale hlavně se měl dostat do královny přízně, což se mu povedlo.²⁵ Díky této přízni král Vladislav II. Jagellonský roku 1502 potvrdil Kryštofovi ze Švamberka zástavu Zvíkova. Náboženská horlivost Kryštofa I. se projevila roku 1508, kdy Kryštof po vydání Vladislavova mandátu proti Jednotě bratrské nechal na Boru upálit šest českých bratří.²⁶

Když se Kryštof I. ze Švamberka stal vládnoucí hlavou rodu, hojně zvětšoval dosavadní državy a zlepšoval ekonomické zázemí svých velkostatků, které také propojoval s okolím.²⁷ Roku 1523 se Kryštof I. zapojil do boje o rožmberské dědictví.²⁸ Tento souboj šlechtických rodů sice prohrál, ovšem diplomatickou schopností se mu podařilo nezneprátelit si tento mocný rod úplně, ba naopak vztahy mezi Švamberky a Rožmberky zůstávaly stále na dobré úrovni.²⁹ Kryštof se snažil politicky angažovat, několikrát se zúčastnil zasedání zemského soudu jako přísedící.³⁰ Podílel se také v roce 1526 na sestavování volební kapitulace pro Ferdinanda I. Ovšem na vyšší politickou funkci nikdy nedosáhl.

Kryštof I. si jistě přál, aby nějaký vyšší úřad získal alespoň jeho nejstarší syn Jindřich, a proto ho připravoval na politický život odmala. Zda pro něj bylo vybráno místo nejvyššího dvorského sudího, na které později usedl, či zda mu tento úřad připadl spíše náhodou, není známo. Dalo by se ale předpokládat, že v době Jindřichova mládí byl mladý šlechtic vychováván spíše ke kariéře na zemské úrovni, neboť kariéra u dvora byla v této době ještě značně neatraktivní.³¹ V raném novověku si stavovská společnost nedokázala představit stát bez královské moci a královská autorita byla plně respektována jako hlava státního útvaru.³² V době Jindřichových mladých let však byl jagellonský panovník z Království českého příliš vzdálený a čeští stavové měli vysoký vliv na místní vládu. Královskou autoritu sice respektovali, ale věnovali se především politice na zemské úrovni. Proto se

²⁴ Jaroslav Pánek, Život na šlechtickém sídle v předbělohorské době, in: Lenka Bobková (ed.), Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století, Ústí nad Labem 1992, s. 9 – 27; Pánek rozděluje šlechtický život na několik fází, přičemž uvádí službu u cizího dvora, většinou patrona, či alespoň výše postaveného velmože, jako obvyklou součást šlechtického života.

²⁵ J. Jánský, Páni, s. 286.

²⁶ Tamtéž, s. 288.

²⁷ J. Čechura – M. Ryantová, Stavební činnost, s. 20.

²⁸ J. Jánský, Páni, s. 296.

²⁹ Tamtéž, s. 317. „*Jak vysvítá z Jindřichovy korespondence, byla nevráživost mezi Švamberky a Rožmberky z doby boje o rožmberské dědictví v druhé polovině třicátých let již minulostí.*“

³⁰ Tuto skutečnost zachytil Mikuláš Klauďyán na své Mapě Čech, když vymaloval erb Kryštofa I. ze Švamberka mezi erby přísedících zemského soudu.

³¹ V. Bůžek a kol., Společnost, s. 204 – 212.

³² Václav Bůžek, Pavel Král (edd.) Člověk českého raného novověku, Praha 2007, s. 54 – 78.

kariéra u dvora zdála být zbytečným připoutáním šlechtice k nedůležité složce politiky. Byla také poměrně drahá a odehrávala se v Budíně, tedy mimo Království české. Hlavně tyto tři faktory ji dělaly neatraktivní a u české šlechty poměrně neoblíbenou.

Jindřich starší ze Švamberka dostal jméno podle tehdejší běžné praxe, kdy novorození šlechtici přebírali obvyklá rodová jména či jména podle svých předků.³³ Jindřichovo jméno je pokračováním odkazu jeho „adoptivního děda“, vychovatele jeho otce, Jindřicha ze Švamberka. Běžná praxe raného novověku dokládá, že Jindřichovým kmotrem byl někdo vysoce urozený, možná byl o kmotrovství žádán dokonce i sám panovník, a to vzhledem ke vztahu Kryštofa I. s Ludvíkem II. Jagellonským.³⁴ Kdo nakonec skutečně tuto funkci kmotra přijal, není známo.

Jindřich byl vychováván na Zvíkově se svými sourozenci. Mimo ostatní typickou výchovu šlechtických dětí v mládí nejspíše také pomáhal svému otci s administrativní činností na zvíkovském dvoře. Dokládá to starší rodová praxe Švamberků, kdy se Kryštof I. staral o chod Zvíkova spolu se svým strýcem Jindřichem ze Švamberka.³⁵

Jindřich starší byl vychováván, jak to bylo obvyklé, se svými pěti bratry, Janem, Bohuslavem, Ratmírem, Václavem a Zdeňkem, v kolektivu své nejbližší rodiny na Zvíkově. V nejmladších letech pobýval nejvíce ve fraucimoru. Čas si jistě zkracoval na zvíkovském zámku jako mnohé ostatní děti různými míčovými hrami, hraním kuliček, střelbou z foukačky či kuše nebo honěním káčí.³⁶ Když si osvojil základní dovednosti, jako byla chůze, mluvení, zručnost, když se naučil základním lidským potřebám, byl učen psaní a čtení jako ostatní šlechtičtí chlapci v té době.³⁷ Mimo tyto věci bylo třeba mladého šlechtice připravit na budoucí kariéru i na běžný život ve vyšších kruzích. Urozenost nebyla jen dokladem šlechtických předků, ale bylo třeba umět se pohybovat mezi ostatními šlechtici, vědět co člověk smí a co nesmí, vědět jak se chovat v rozličných situacích. Společnost raného novověku očekávala od každé společenské vrstvy určité jednání.³⁸ I tomu bylo třeba mladíky naučit, než vstoupili na scénu společenského života. Tyto znalosti bylo třeba vysvětlit jak teoreticky, tak musel mladík získat praktické zkušenosti. I Jindřich starší ze Švamberka se musel těmto dovednostem někde

³³ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 278.

³⁴ Tamtéž, s. 279.

³⁵ SOA Třeboň, Velkostatek Orlík, sign. VII B g 2; Tyto stavební účty z roku 1512 ukazují na spolupodílení následovníka Jindřicha ze Švamberka na vedení panství: „*Toto níže poznamenaný prostavení jest se za pana Hendrycha a pana Krystoffora, strejce z Švanbergka vykonalo a pronaložilo.*“

³⁶ Výčet dalších typických dětských her V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 289 – 290; též J. Petráň a kol., Dějiny.

³⁷ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 289.

³⁸ Srov. Adolf Felix (ed), Baldassare Castiglione, Dvořan, Praha 1978, V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 68 – 96.

naučit. O jeho výchově nic konkrétního není známo, ale zřejmě probíhala podobně jako výchova jeho otce Kryštofa. Nejspíše však již byla mírně ovlivněná nově pronikající renesanční kulturou.

Co se studia ve škole týče, nelze zjistit, zda Jindřich dojížděl do nějaké měšťanské školy do nejbližšího Písku, nebo zda v této době byla na Zvíkově zřízena zámecká škola. Ovšem vzhledem ke vzdálenosti nejbližšího města a k početnosti Kryštofových synů by se dalo předpokládat, že v době, kdy Jindřich studoval, byla na Zvíkově zámecká škola zřízena. Cesta do Písku by trvala mladým šlechticům několik hodin, blíže se žádné město, v němž by byla škola, nenacházelo. Proto se Kryštofovi vyplatilo zřídit soukromou školu na Zvíkově.

Podle zvyklosti počínající renesance měl být každý šlechtic, aby dosáhl plného vzdělání, po dosažení plnoletosti poslán na službu k nějakému spřízněnému urozenějšímu rodu.³⁹ V první polovině 16. století nebylo zvykem posílat dospívající šlechtice za hranice země. Protože Jagellonci sídlili v Budíně, bylo proto místem služby spíše prostředí uherské, aby se budoucí šlechtic dokázal orientovat v rámci dvorské politiky. Ovšem nejvíce šlechticů sloužilo za mlada u dvora nějakého vyššího českého šlechtice, který byl danému rodu patronem. Jindřich byl však v 21 letech poslán na výchovu do Mnichova ke dvoru bavorského kurfiřta Viléma IV.⁴⁰ Tou dobou už sice vládu v Království českém převzal Ferdinand I., ale konzervativní česká šlechta se se snahou o integraci k jeho dvoru úplně nesmířila. Tato integrace nastala až o půl století později. Ve službě německých knížat zůstal ještě déle, neboť po ukončení služby na dvoře Viléma IV. se dal do služeb saského kurfiřta Jiřího III.⁴¹ Jindřich nebyl po vzoru svého otce Kryštofa na službě ve Falci nejspíše kvůli počínajícímu luteránství v Římsko-německé říši. Navíc bavorská dynastie Wittelsbachů i saská dynastie Wettinů měly v české společnosti vysoké mínění už kvůli kandidatuře na český trůn v roce 1526. Proto byl Jindřich poslán právě ke dvoru nejbližší sousedících německých knížat.⁴² V této službě se měl jistě Jindřich naučit mimo jiné i německému jazyku a latině, ale nejspíše se tomu tak nestalo, neboť v jeho korespondenci je zachyceno jen malé množství dopisů v němčině, zbytek je psán česky.⁴³ Službou v Bavorsku a Sasku končí vzdělávací období Jindřichova života. Vyšší vzdělání k výkonu své budoucí kariéry ani nepotřeboval.⁴⁴

³⁹ J. Pánek, *Život*, s. 14.

⁴⁰ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 25.

⁴¹ J. Jánský, Páni, s. 316, též

⁴² SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 167.

⁴³ Tamtéž, inv. č. 675; SOA Třeboň, Historica, inv. č. 4946; v dochované korespondenci Jindřicha staršího ze Švamberka se nalézají pouze tyto dva dopisy v cizím jazyce (němčina).

⁴⁴ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, *Věk*, s. 299 „...*generace šlechticů narozená v první polovině 16. věku se při výkonu politické moci ještě obešla bez univerzitního vzdělání...*“

První sňatek naplánoval Jindřichovi jeho otec Kryštof I. s dcerou Jana z Pernštejna Kateřinou. V roce 1530 byl Jindřich starší představen na pernštejnském dvoře,⁴⁵ kde se jistě blíže seznámil i se svou budoucí manželkou. Dcera jednoho z nejbohatších šlechticů v Království českém byla zvolena zcela podle pravidel švaberské sňatkové politiky, neboť Švambergové si vybírali své nevěsty pouze z českých rodů, zejména dcery Lobkoviců, Šternberků, Pernštejnů a Rožmberků.⁴⁶ Manželky z posledních dvou jmenovaných rodů měl i Jindřich starší ze Švamberka, neboť šlo o typické české šlechtické rodiny.

Jaký byl vztah Jindřicha staršího s Kryštofem I. a Anežkou Švamberskou z Kolovrat jako syna s rodiči, jednoznačně určit nelze. Ovšem v době jeho služby mimo Království české mu byli nejen finanční oporou, ale samozřejmě také toužili svého syna vidět.⁴⁷ Jindřich jistě sdílel se svým otcem společnou vášeň pro lov, kterou lze doložit u obou zmíněných šlechticů. Vdova Anežka Švamberská z Kolovrat nepřestala mít kontakt se svým nevlastním synem ani po smrti svého manžela Kryštofa ze Švamberka. Vedla s Jindřichem korespondenci, v níž se dotazovala na Jindřichovo zdraví a žádala po něm věcné dary.⁴⁸ Jindřichův otec Kryštof I. zemřel „*při západu slunce 6. ledna 1534 na Švamberce*“.⁴⁹ Mezi majetek Jindřicha staršího ze Švamberka se dostal hrad Zvíkov a kestřanské panství při dělení pozůstalých majetků jeho otce Kryštofa 23. července 1540,⁵⁰ ale od roku 1542 sídlil Jindřich dva roky na Bechyni, což dokládá jeho titulatura, kdy se důsledně píše „*Hendrych starší ze Švamberka a na Bechyni*“.⁵¹ Tímto okamžikem se z Jindřicha staršího ze Švamberka a na Zvíkově stala oficiální hlava rodu erbu labutě. Dělení majetku po zemřelé hlavě rodu proběhlo mezi dědici bez neshod a potíží.⁵² Jindřich obdržel podle závěti panství Zvíkov a Kestřany, jeho bratr Jan milevský klášter, Bohuslav orlické panství, Ratmír Krasíkov a Václav a Zdeněk Bechyni.⁵³ Toto rozdělení však nesetřvalo v platnosti a bratři si zděděné statky rozdělili podle svého mínění. Jindřich tak přenechal kvůli „*možným neshodám dvou hospodyň v jednom domě*“ zvíkovský zámek i s přílehlými panstvími

⁴⁵ J. Jánský, Páni, s. 316.

⁴⁶ V. Šrámková, Každodennost, s. 44.

⁴⁷ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 25. „... *co se pak dluhů mejch dotýče... ráčíte mi vaše milosti psátí, abych s nimi jednal aby mi počkali a strpení měli, až bych k vaší milosti jel...*“

⁴⁸ A. Sedláček, Hrady, s. 48.

⁴⁹ F. Tyl, Paměti, s. 101.

⁵⁰ J. Jánský, Páni, s. 316.

⁵¹ Např.: SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 138, inv. č. 657; SOA Třeboň, Historica, inv. č. 4934.

⁵² SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 657. Jan z Pernštejna píše Jindřichovi ze Švamberka: „*Rád sem toho uslyšel, že mezi Vámi a pány bratřími Vašimi ti dílové sou se tak pěkně vykonali...*“

⁵³ J. Jánský, Páni, s. 316.

svému bratrovi Ratmírovi a na radu svého tchána Jana z Pernštejna⁵⁴ se odstěhoval se svým dvorem na Bechyni. Pravým důvodem stěhování švamberského šlechtice na Bechyni bylo zřejmě spíše správní pokrytí všech panství, protože Bechyně byla poměrně významným sídlem v rukou rodu a zůstala by v případě setrvání Jindřicha staršího ze Švamberka neobsazená. Na tomto místě také zastával úřad hejtmana Bechyňského kraje.⁵⁵ Na Zvíkov se Jindřich znovu nastěhoval až po smrti svého bratra v roce 1546.⁵⁶

⁵⁴ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 657, „... a sem té naděje, že byt váš na Bechyni bude až do let bratří Vašich, neb na Zvíkově aby měli dvě paní hospodyně bejti, nevím jak by se snášely...“

⁵⁵ František Dvorský, Antonín Gindely, Kamil Krofra, Jiří Novák, Miloslav Volf, Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu, I – III, Praha 1877 – 1955.

⁵⁶ J. Jánský, Páni, s. 320.

Sídlo a domácnost

Hrad Zvíkov stojí na skalnatém ostrohu nad soutokem řek Otavy a Vltavy. Dnes již vody Orlické přehradní nádrže změnilly krajinu pod hradem a zatopily celé podhradí. Hrad samotný se však ještě dnes hrdě vypíná nad zvýšenou hladinou řek. Osídlení skalnatého ostrohu je však datováno mnohem hlouběji do minulosti, než byl položen základ gotického hradu. Zvíkov byl postavený za vlády krále Přemysla Otakara I. Hrad získali do zástavního držení po vymření rodu Přemyslovců roku 1306 Rožmberkové. V říjnu roku 1473 byl však tento hrad i s milevským opatstvím prodán do držení pánů ze Švamberka, konkrétně Bohuslava.⁵⁷ Tímto rokem začala více než stoletá doba užívání královského hradu Švamberky, která byla ukončena až pobělohorskými konfiskacemi. Bohuslav se roku 1475 pustil do nutných oprav hradu, které vyčísлил na 1000 kop grošů českých, jež mu jako majitel panství připsal král Vladislav II. Jagellonský „...aby oni na zámku Zvíkovu na opravu téhož zámku... mohli prodělati a naložiti.“⁵⁸ Stejně vysokou částku získal v roce 1549 od krále Ferdinanda I. Jindřich starší ze Švamberka.⁵⁹

Když Jindřich přesídlil z Bechyně zpátky na Zvíkov, započala zde čilá stavební činnost, zcela v duchu nové renesanční kultury. Každý šlechtic v raném novověku potřeboval místo k bydlení i ke společenskému a hospodářskému životu.⁶⁰ Jindřich ho našel na Zvíkově. František Tyl vystihl Jindřichovu stavební aktivitu na zvíkovském hradě: „Vidíme, že stavební činnost páně Hendrychova vztahovala se na celý hrad od brány Písecké až k první bráně dolejší, tak že ho právě obnovitelem hradu nazvati můžeme.“⁶¹ První vlna přestaveb ve čtyřicátých letech 16. století byla všeobecně méně prostorově i umělecky náročná.⁶² Strohý gotický hrad se však pozvolna měnil pod vlivem renesančních úprav na zámek, ovšem na jeho minulost byl zadavatelem prací brán ohled. Jindřich starší ze Švamberka si jistě uvědomoval starobylost a vznešenost tohoto jihočeského královského hradu, v němž byly před postavením Karlštejna uchovávány české korunovační klenoty.⁶³

Šlechticům nestačilo pouze mít majetek, museli své bohatství dávat patřičně najevo i ostatním, aby si své místo ve společnosti upevnili.⁶⁴ Renesanční šlechtická sebe prezentace vyžadovala také důkazy o

⁵⁷ J. Jánský, Páni, s. 126.

⁵⁸ Archiv český XV, 1896, s. 315.

⁵⁹ F. Tyl, Paměti, s. 102.

⁶⁰ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 169.

⁶¹ F. Tyl, Paměti, s. 103.

⁶² Václav Ledvinka, Funkce venkovských rezidencí a pražských paláců jihočeské šlechty v 16. a 17. století, in: Lenka Bobková (ed.), Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století, Ústí nad Labem 1992, s. 28 – 41.

⁶³ A. Sedláček, Hrady, s. 13. Klenoty byly uchovávány v „Černé“ věži, v místnosti, kde později sídlil švamberský archiv. O archivu též F. Tyl, Paměti, s. 25.

⁶⁴ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 56.

urozené starobylosti rodu, k čemuž Jindřich starší ze Švamberka využil právě podobou svého honosného sídla. Bylo proto třeba změnit studený, nepohodlný hrad na nový renesanční zámek a přitom zachovat jeho starobylou tvář. Staré sídlo také nedokázalo poskytnout šlechtici nové doby dostatečné uspokojení ani po finanční stránce, i když panství procházelo modernizací za obou Jindřichových předchůdců. Úkolu přestaveb se zhostil Jindřich prostřednictvím stavitele Jana Antonína Hanse Vlacha z Milevska,⁶⁵ známého v pramenech spíše pod jménem Hons Vlach či Honza Vlach, který na Zvíkově pracoval po celou dobu probíhajících přestaveb hradu. Jestli bylo Vlachovo jméno opravdu známkou toho, že dotyčný věhlasný stavitel byl Ital či šlo pouze o shodu jmen, není známo. Italští stavitelé však neradi stavěli na starých základech a raději budovali stavbu celou novou,⁶⁶ což Vlach s přihlédnutím na zakázku zadavatele na Zvíkově udělat ani nemohl. Každopádně Vlach byl vyhledáván nejen Švamberky, ale podílel se také na přestavbě Jindřichova Hradce i stavbě pivovaru na Hluboké.⁶⁷

Mezi prvními se dostaly na řadu přestavby hradu v podobě zesíleného a zdokonaleného opevnění. Bylo třeba přizpůsobit staré gotické hradby a další obranné prvky nové válečné technice v podobě palných zbraní.⁶⁸ V rámci těchto přestaveb byla také roku 1554 povýšena hlásná věž s břitem vybihajícím k jihu. Ve věži byla zbudována nová klenutá komůrka pro hlásného. Věž při této přestavbě dostala nový krov s pálenými taškami.⁶⁹ Pod Hláskou se nacházela hladomorna.⁷⁰ V jižní části hradu byla zesílena bašta nesoucí jméno Krahujec. O reflexi nové techniky renesančního válčení na Zvíkově svědčí i přestavba „*kolny, v níž se děla chovala*“ mezi léty 1571 – 1575.⁷¹

Hospodářská funkce hradu nebyla v době, kdy Jindřich starší ze Švamberka začal Zvíkov používat jako své sídlo, schopná pokrýt výdaje předního českého šlechtice, jakým byl Jindřich. Forma zvíkovského velkostatku se v této době měnila z rentovní na režijní. Proto byl v roce 1550 postaven nový zámecký pivovar, který započal s výrobou o rok později, když dostal novou střechu.⁷² Stavba pivovaru byla řízena mistrem Vlachem a zabrala místo někdejšího chlévům.⁷³ Pivovar byl jistě v očích hostů reprezentativnější než chlévy. Pivovarství bylo pro novověkého šlechtice nejvýnosnější formou podnikání.

Neméně významnou složkou šlechtického podnikání bylo rybníkářství. V okolí Zvíkova se nacházelo v polovině 16. století množství rybníků a byly stále zakládány nové. Toto odvětví

⁶⁵ J. Čechura, M. Ryantová, *Stavební činnost*, s. 12.

⁶⁶ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, *Věk*, s. 171.

⁶⁷ J. Čechura, M. Ryantová, *Stavební činnost*, s. 12.

⁶⁸ K tomu blíže Tomáš Durdík, *Středověké hrady v Čechách a na Moravě*, Praha 2001.

⁶⁹ A. Sedláček, *Hrady*, s. 7.

⁷⁰ *Tamtéž*, s. 6.

⁷¹ *Tamtéž*, s. 3.

⁷² F. Tyl, *Paměti*, s. 7.

⁷³ *Tamtéž*.

šlechtického podnikání patřilo mezi nejvýnosnější. Pro chov ryb sloužily na Zvíkově dva haltěře pod zámek, sroubené v roce 1540.⁷⁴ Ryby byly jistě uchovávány i v připravených kádích poblíž zámeckých kuchyní.⁷⁵ Při prodeji zvíkovského panství byly rybníky vyčísleny na vyšší sumu než samotný zámek.⁷⁶ Malá část chovaných ryb skončila na stole Jindřicha staršího ze Švamberka, většina však byla zpeněžena. Také bylo potřeba zlepšit funkci poplužního dvora, který se nacházel na Velkém dvoře. V roce 1559 - 1560 zde byly vystaveny nové maštale, o 12 let později nad nimi přistavěny světnice, kde bydlela dvorská čeleď.⁷⁷ Hospodářské zázemí se v té době nacházelo i na Prostředním dvoře, naproti Černé věži, ale postupně mizelo kvůli reprezentačním účelům i novým stavbám. Část sýpky musela uvolnit prostor kanceláři, která zde stála již roku 1545.⁷⁸ Byrokratizace v tomto roce dostihla i zvíkovské panství. Na prostředním dvoře byly vybudovány i pokoje pro fraucimor spojené s palácem jen chodbou nad branou.⁷⁹

Nejdůležitější částí hradu byl bezpochyby palác. Bylo ale třeba ho přizpůsobit vysokým nárokům raně novověkého šlechtice, potažmo celého jeho dvora, i návštěvám urozených hostů. Raně novověký šlechtic měl již zájem na soukromí, proto bylo na většině sídel v této době budováno větší množství menších pokojů.⁸⁰ Nejinak tomu bylo i na Zvíkově. Tmavý a studený gotický palác dostal nová velká obdélníková okna.⁸¹ Na západní straně paláce byly zbourány všechny gotické klenby a nahrazeny renesančními prvky. Podobné úpravy, ovšem ne tak radikální, byly provedeny i na východní straně.⁸² Západní část byla celá přestavěna v roce 1561. Velká část byla zbourána a postavena nově.⁸³ V této části se nacházela i brána do nádvoří. „*Průjezd patří k nejzdobnějším toho způsobu vchodům.*“⁸⁴ Jistě se architektům Jindřicha staršího ze Švamberka podařilo postavit skvostný vjezd rovnající se ostatním branám na jiných zámcích. Do zámeckých oken bylo již v roce 1540 dodáváno nové sklo.⁸⁵

Ačkoliv v této době byly ještě chladné místnosti vnímány jako běžná součást života a zaznamenávány byly jen velmi neobvykle chladné dny,⁸⁶ byl nejen palác, ale také různé místnosti po

⁷⁴ J. Čechura, M. Ryantová, *Stavební činnost*, s. 24.

⁷⁵ J. Hrdlička, *Hodovní stůl a dvorská společnost, Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550 – 1650)*, České Budějovice 2000, s. 50.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ A. Sedláček, *Hrady*, s. 3.

⁷⁸ Tamtéž, s. 3 - 4.

⁷⁹ Tamtéž, s. 4.

⁸⁰ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, *Věk*, s. 169.

⁸¹ A. Sedláček, *Hrady*, s. 8 – 10.

⁸² F. Tyl, *paměti*, s. 33.

⁸³ A. Sedláček, *Hrady*, s. 8.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ J. Čechura, M. Ryantová, *Stavební činnost*, s. 18.

⁸⁶ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, *Věk*, s. 252.

celém hradě vybaveny novými kamny. Mezi léty 1541 a 1573 bylo na Zvíkově postaveno na 39 nových kamen.⁸⁷ Tento součet však je třeba snížit vzhledem k výměně starých za nové, ale i tak zůstane počet nových kamen vysoký. Kamna byla podle dobového zvyku objednávana v zelené barvě. Ta byla pro renesančního člověka symbolem vytrvalosti, naděje, veselí a radosti.⁸⁸ Do pokojů fraucimoru nad pekárnou ale dal Jindřich starší ze Švamberka objednat jedna kamna barvy bílé.⁸⁹

Krovy předešlé generace byly zřejmě již staré či jinak nevhodné, proto byly na Zvíkově položeny nové střechy. Mezi lety 1539 – 1573 bylo nakoupeno téměř půl milionu šindelů.⁹⁰ Zámek dostal novou podobu pod sgrafitovými omítkami.⁹¹ Vnitřní zámecké zdi byly vybaveny freskami již před příchodem Jindřicha staršího na Zvíkov.⁹² Za Jindřichovy éry však přibýly fresky s motivy *Memento mori* v horním ambitu. Je na nich zachycená smrt Jáchyma z Hradce, pod kterým se prolomil most přes Dunaj 12. 12. 1565.⁹³ Odkazuje na skutečnost, že Švamberkové měli s pány z Hradce příbuzenské vztahy.⁹⁴ Vedle zachycení smrti hradeckého velmože je zde výčet úmrtí členů švamberského rodu, Jindřicha, Kryštofa, Václava a Hynka.⁹⁵ Také smrt Jana staršího Popela z Lobkovic nechal Jindřich zaznamenat na zeď svého paláce.⁹⁶

Honosně vymalovaná byla také síň v jižní části paláce. Fresky zde znázorňovaly kurfiřty Římsko-německé říše, pod nimi je vymalován obraz tance. Malba je ukončená „řasnatou koltrou“ oddělenou žlutým lemováním.⁹⁷ Tyto fresky pocházejí z 15. století. U vyobrazení tance se předpokládá, že by mohlo jít o svatbu. Dokládá to barevné slazení zachycených účastníků typické pro svatební veselí.⁹⁸ Dále jsou v této místnosti vyobrazeny různé postavy při rozličných činnostech.⁹⁹ Tato místnost jistě působila na obyvatele hradu vesele a příjemně svou barevností a pestrostí.

Zvíkovská kaple, zasvěcená svatému Václavovi, byla vybavena běžnými votivními obrazy a freskami.¹⁰⁰ Obraz svaté Alžběty byl ale doplněn nápisem v latině, který parafrázuje větu z Lukášova

⁸⁷ J. Čechura, M. Ryantová, *Stavební činnost*, s. 18.

⁸⁸ V. Šrámková, *Každodennost*, s. 69.

⁸⁹ J. Čechura, M. Ryantová, *Stavební činnost*, s. 18.

⁹⁰ *Tamtéž*, s. 28.

⁹¹ J. Jánský, *Páni*, s. 346.

⁹² A. Sedláček, *Hrady*, s. 10 – 20. „*Všechny místnosti rovné byly vybaveny malbami, většinou z 15. a 16. století.*“

⁹³ *Tamtéž*, s. 11.

⁹⁴ Dvory velmožů s erbem růže.

⁹⁵ *Tamtéž*.

⁹⁶ F. Tyl, *Paměti*, s. 33.

⁹⁷ A. Sedláček, *Hrady*, s. 11.

⁹⁸ P. Vorel, *Aristokratické svatby*, s. 194.

⁹⁹ A. Sedláček, *Hrady*, s. 13.

¹⁰⁰ *Tamtéž*, s. 10.

evangelia: „*I stalo se, jakž uslyšela Alžběta pozdravení Marie, zplesalo nemluvnátko v životě jejím.*“¹⁰¹ Tento nápis je jistě dokladem neutuchající touhy manželů zanechat po sobě potomka - pokračovatele rodu. Zdá se, že generace Jindřicha staršího ze Švamberka byla postižena neplodností způsobenou genetickou zátěží stejně jako o několik let později generace posledních Rožmberků.¹⁰² V kapli bylo použito dlaždic se zvířecími a antickými motivy.¹⁰³ Dále se v královské síni v prvním patře nacházely malby. „*Viděti bylo, jak sedí za kulatým stolem dva páni a jedna paní, jimž pachole, panenka a nějaká stará žena přisluhují, nedaleko nich sedí paní s malou opicí.*“¹⁰⁴ Freska se ale nezachovala a tento strohý popis o ní moc nenapoví. Umělec, který maloval tyto fresky, není známý, v útech jsou vedeni pouze malíři, kteří malovali stropy a „*lištovali světnice v fraucimoru*“. Jejich mzdy se nepohybovaly ve větších sumách, proto se lze domnívat, že šlo pouze o obyčejné řemeslníky.¹⁰⁵

Na zvíkovské stoly se nosilo za Jindřicha staršího ze Švamberka jídlo ze dvou kuchyní. Stará kuchyně zůstala zachována a v roce 1541 byla zřízena nová. Byly vybudovány v přízemí pod východní částí paláce.¹⁰⁶ Hned v blízkosti kuchyní stály sklepy, kde se skladovaly potraviny. Tyto sklepy mohly být zmiňovanými „*pivnicemi či vinnými pivnicemi*“.¹⁰⁷ Vodou byl Zvíkov zásoben trubkami vedoucími z nedalekého rybníčka nacházejícího se za zámkem, které zde byly již v roce 1433. Tento vodovodní systém byl předělán až po smrti Jindřicha staršího ze Švamberka. Už před rokem 1573 byl ale často opravován a čištěn.¹⁰⁸ Na prostředním dvoře stála od roku 1546 také nová kašna sloužící k zásobování hradu vodou i k zlepšení estetického dojmu z nádvoří.¹⁰⁹

V životě renesančního 16. století šlechtice začal hrát roli čas. Den se již začal v závislosti na pracovním tempu dělit na hodiny, na celý či poloviční orloj, tedy 24 nebo dvakrát 12 hodin. Čas byl vnímán i na Zvíkově, a to v celém orloji, jak dokládají zbytky ciferníku.¹¹⁰ V rohu před zámkem stála za Jindřicha staršího ze Švamberka věžička, na níž byly v roce 1550 umístěné hodiny. Nad nimi byla později přistavena vížka.¹¹¹ Protože v době, kdy byly hodiny postavené, pobýval na hradě zámečník a hodinář Mikuláš Šlosar, který na nich pracoval,¹¹² dá se usuzovat, že hodiny byly mechanické.

¹⁰¹ J. Jánský, Páni, s. 346.

¹⁰² Tamtéž, s. 333.

¹⁰³ A. Sedláček, Hrady, s. 21.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 11.

¹⁰⁵ J. Čechura, M. Ryantová, Stavební činnost, s. 19.

¹⁰⁶ A. Sedláček, Hrady, s. 11.

¹⁰⁷ V. Šrámková, Každodennost, s. 99.

¹⁰⁸ J. Čechura, M. Ryantová, stavební činnost, s. 21.

¹⁰⁹ A. Sedláček, Hrady, s. 4.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ F. Tyl, Paměti, s. 101.

¹¹² A. Sedláček, Hrady, s. 37.

Estetickou i odpočinkovou složku hradu plnila vedle paláce také zahrada za zámeckou kaplí. Ta byla postavena na místě bývalého hřbitova až za Švamberků, protože hřbitov se již dlouho nepoužíval a noví majitelé neměli zdání o někdejší pietnosti tohoto místa.¹¹³ Tuto zahradu nechal mezi lety 1571 – 1572 Jindřich starší ze Švamberka upravit a osázet stromky.¹¹⁴ Zahrada je doložena na zámku však již dříve. Kateřina z Pernštejna, Jindřichova první žena, pěstovala v užitkové části zahrady špenát a levanduli,¹¹⁵ koncem dubna roku 1552 také prosila Václava ze Švamberka o zaslání slíbených květinových sazenic.¹¹⁶ O zahradu se starala především ženská část dvora, ačkoli jistě sloužila pro odpočinek i ostatním. Od roku 1562 se v zahradě nacházela besídka k posezení.¹¹⁷ Zásobována vodou byla zahrádka z nově postaveného rybníčka.¹¹⁸ Zásobovací funkci pro zvíkovské kuchyně naopak plnila zahrada v podhradí, kde poddaní pěstovali do panské kuchyně běžnou zeleninu, jakou byla cibule, mrkev, zelí a řepa.¹¹⁹

Významným podílem se na zásobování zvíkovské kuchyně účastnilo kestřanské panství. Proudily odsud nejvíce ryby, především tehdy velmi oblíbení kapři a štiky,¹²⁰ dále pak vodní ptactvo, zvěřina, hovězí a vepřové maso.¹²¹ Kestřanské panství bylo Jindřichovi také finanční a správní oporou. Byli na něm také stavěni muži do zemské hotovosti směřující do Uher i později do Saska.¹²² O důležitosti panství v Kestřanech vypovídá i kšaft Jindřicha staršího z roku 1572, ve kterém odkázal toho panství své ženě Elišce.¹²³ Jelikož Jindřich panství využíval také jako své sídlo, nechal ho, podobně jako Zvíkov, přestavět do renesančního stylu. Na úpravách především horní tvrze se podílel opět stavitel Hans Vlach.¹²⁴

Roku 1556 se Jindřich starší ze Švamberka rozhodl, že stará přístupová cesta do hradu, vedoucí od řeky Otavy a procházející Zvíkovem od severu přes poplužní dvůr, je pro reprezentaci raně

¹¹³ Tamtéž, s. 5. „... že tu býval prvotně nějaký hřbitov, kterýž Švamberkové v zahradu proměnili, když nikdo již prvotní její účel nepamatoval.“

¹¹⁴ A. Sedláček, Hrady, s. 5.

¹¹⁵ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 399.

¹¹⁶ Tamtéž, inv. č. 398.

¹¹⁷ A. Sedláček, Hrady, s. 5.

¹¹⁸ J. Jánský, Páni, s. 346.

¹¹⁹ A. Sedláček, Hrady, s. 2.

¹²⁰ J. Hrdlička, Hodovní stůl, s. 188 – 220.

¹²¹ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 448, inv. č. 451, inv. č. 455, inv. č. 456, inv. č. 458, inv. č. 460 – 463, inv. č. 467, inv. č. 471, inv. č. 472, inv. č. 474, inv. č. 483, inv. č. 488 – 493, inv. č. 495, inv. č. 498 – 500, inv. č. 507 – 509.

¹²² SOA Třeboň, Historica, inv. č. 4951, inv. č. 4952.

¹²³ J. Jánský, Páni, s. 348.

¹²⁴ A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrze Království českého, VII, Praha 1993, s. 240 – 246.

novověkého šlechtice nedostačující, proto nechal od jihu vylámat širokou přístupovou cestu.¹²⁵ Jestli Písecká brána, postavená roku 1567, měla obrannou, normativní či reprezentativní funkci není známo, ale byla „*dokola ozdobená štíty*“,¹²⁶ nejspíše z reprezentativních důvodů. Jižní cesta ale jistě byla pro prezentaci Švamberků lepší, procházela okolo Hlásné věže i zahrady a směřovala rovnou do paláce. Dodnes je tato cesta okolo Hlázky majestátným symbolem hradu. Na vrchní části věže, přistavené roku 1554, byl plasticky i barevně znázorněn švamberský erb stříbrné labuť na červeném poli. Vedle něj byl přimalován erb nejurozenějšího šlechtického rodu v Čechách - Rožmberků. Jindřich starší ze Švamberka tímto gestem oslavil a jasně dával najevo spojení své osoby a rodu pánů červené pětilisté růže. S tímto mocným rodem byl Jindřich starší ze Švamberka formálně spojen sňatkem v roce 1554, když si vzal sestru posledních dvou pánů červené pětilisté růže, Elišku z Rožmberka.¹²⁷ Do hradu se tehdy vstupovalo po padacím mostě spouštěném z Písecké brány.¹²⁸ Tento most zde stál již od roku 1514.¹²⁹

V Podhradí stála za Jindřicha staršího ze Švamberka od roku 1568 přestavěná panská lázeň, což poukazuje na to, že ji vrchnost používala. V podhradí byly sklady na led vylámané do skály v roce 1564,¹³⁰ které zásobovaly ledem zvikovské kuchyně. Od roku 1559 se zde nacházel i špitál, který je dokladem Jindřichova ne úplně obvyklého filantropického myšlení vůči svým poddaným.¹³¹ Typickou stavbou téměř každého podhradí byl kostel, u nějž ležel hřbitov. Nejinak tomu bylo i pod zvikovským zámkem. Nacházel se zde kostelík svatého Mikuláše.¹³² Ze sklepení zámku vedla podzemní chodba,¹³³ která nejspíše ústila v kostele Svaté Anny Na poušti. V roce 1568 byla dlážděna tato chodba „...*cihlami v sklepech u kuchyně kady jeho milost ráčí do kostela choditi*.“¹³⁴ Na zámku bylo mezi lety 1562 - 1563 vystaveno obydlí pro kněze, obsazené z pověření pražského arcibiskupa Antonína Bruse z Mohelnice knězem Janem Lomnickým. Ten také zanechal na stěnách nové fary náboženské nápisy. Tyto latinsky psané citáty svatých otců a učitelů byly datovány v roce 1568 a knězem podepsány.¹³⁵

¹²⁵ A. Sedláček, Hrad, XI, s. 6.

¹²⁶ F. Tyl, Paměti s. 35.

¹²⁷ J. Jánský, Páni, s. 332.

¹²⁸ Tamtéž, s. 346.

¹²⁹ J. Čechura, M. Ryantová, Stavební činnost, s. 20.

¹³⁰ Tamtéž, s. 13.

¹³¹ V. Bůžek a kol., Společnost, s. 140 – 142. Šlechtici se nad poddané často spíše povyšovali a byli jimi znechuceni. Dávali tím najevo svůj urozený stav.

¹³² A. Sedláček, Hrad, s. 2.

¹³³ Tamtéž, s. 11.

¹³⁴ J. Čechura, M. Ryantová, Stavební činnost, s. 11.

¹³⁵ F. Tyl, Paměti, s. 132.

Nejen Jindřichovou oblíbenou zábavou byla honitba. K tomuto účelu nechal v roce 1562 postavit nový přístřešek pro svou početnou a vyhlášenou chrtí smečku.¹³⁶ Konečná suma za postavení tohoto přístřešku se vyšplhala na 44 kop grošů českých.¹³⁷ Stavba nové pekárny stála pro srovnání 30 kop grošů českých.¹³⁸ Jindřich starší ze Švamberka výdaji na lov nešetřil. Další nutností k lovu, do boje i k přepravě byli koně. Jindřich měl na Zvíkově zavedený chov na vysoké úrovni.¹³⁹ V roce 1540 byly na hradě přestavovány stáje.¹⁴⁰

Stavební činnosti na Zvíkově probíhaly téměř po celou dobu Jindřichova vládnutí. Tyto práce znepříjemňovaly šlechtici život. Bydlet v rozestavěném zámku nebylo nejpohodlnější a jistě ani nejrepresentativnější. Přesto se Jindřich ze svého venkovského sídla odebíral pryč jen pokud to bylo nezbytně nutné, například kvůli výkonu svého místa dvorského sudího či účasti na sněmech v království i mimo něj. Dokonce i v době četných morových nákaz na Zvíkově se Jindřich neutíkal do bezpečí sídel s „čerstvým ovzduším.“¹⁴¹

Protože Jindřich starší ze Švamberka zastával funkci nejvyššího dvorského sudího Království českého, musel v hlavním městě Království často pobývat, i když byl úředníkem spíše liknavým a do funkce musel být několikrát povolán samotným panovníkem,¹⁴² i Janem starším z Lobkovic, jež byl nejvyšším purkrabím.¹⁴³ Proto si vydržoval také palác v Praze. Paláce v hlavním městě království byly pro vysoké úředníky nezbytností,¹⁴⁴ ale až do 17. století byly pobyty v Praze mezi šlechtici spíše neoblíbené. Právě kvůli těmto pobytům bylo třeba vydržovat si v hlavním městě království palác i s čeládkou. Nejen palác, ale především nutná okázalá reprezentace, kterou si vysoká místa vyžadovala, byla hlavním důvodem nákladnosti vysokých veřejných míst ve správě. To bylo všechno v době, kdy šlechtický velkostatek neřídil již šlechtic osobně, ale nechával se zastupovat svým úřednictvem. Toto úřednictvo často falšovalo účty a okrádalo tak svého pána o nemalé finanční částky. Zcizování majetku a jeho defraudace probíhaly tiše ve zmatku novověkých účtů, za zády majitele panství.¹⁴⁵ Ačkoli o tom nejsou důkazy, jistě se tak dělo i na panstvích, která vlastnil Jindřich starší ze Švamberka. Majitel tolika panství ani nemohl mít přehled o všech účtech, které vznikaly při režijním podnikání. Proto mu musely stačit půlroční či roční výkazy, které často obsahovaly chyby. Šlechtici,

¹³⁶ A. Sedláček, Hrady, s. 38.

¹³⁷ J. Jánský, Páni, s. 328.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Tamtéž, s. 328 – 329.

¹⁴⁰ Tamtéž, 328.

¹⁴¹ A. Sedláček, Hrady, XI, s. 36.

¹⁴² SOA Třeboň, Historica, inv. č. 4946, inv. č. 5004, inv. č. 5011, inv. č. 5047.

¹⁴³ Tamtéž, inv. č. 4964.

¹⁴⁴ Jiří Kubeš, Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.) Opera historica 7, České Budějovice 1999, s. 441 – 468.

¹⁴⁵ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 214.

pokud je vůbec kontrolovali, se omezili pouze na opravování početních chyb, ačkoli mohli mít o podvodné činnosti svých poddaných povědomí.¹⁴⁶

Švamberský palác se nacházel na Pražském hradě v susedství paláce rožmberského. O jeho kvalitách svědčí časté přání místodržitele v Království českém Ferdinanda Tyrolského i krále Maxmiliána II., aby Jindřich propůjčil svůj palác k ubytování hostů při významných příležitostech.¹⁴⁷ Protože po roce 1550 již Jindřich starší ze Švamberka nezastával funkci nejvyššího sudího a pobýval nejvíce na Zvíkově, mohl svůj palác k těmto účelům Habsburkům půjčovat. Když však Jindřichovi bylo nabídnuto, aby svůj palác odprodal, dlouho se zdráhal.¹⁴⁸ Nakonec ho však prodal, aby umožnil alespoň část svých dluhů. Stěžoval si přitom na nákladnost svého pražského sídla, do něhož v minulosti investoval nemalou sumu.¹⁴⁹

Dalším sídlem, které procházelo četnými rekonstrukcemi v době, kdy ho Jindřich starší ze Švamberka vlastnil, byl dvůr v Cerhonicích. Tento dvůr byl nejdůležitějším dvorem režijního podnikání patřící ke zvíkovskému zboží. Navazoval na starší tradice už z doby Zikmunda Lucemburského a Ladislava Pohrobka.¹⁵⁰ V Cerhonicích nechal Jindřich postavit nový pivovar, sladovnu, ovčín a chlév a také upravit a oplotit zahradu.¹⁵¹ Cerhonická tvrz prošla renesančními úpravami, Jiří Jánský se jí dokonce neostýchá nazvat renesanční venkovskou vilou.¹⁵² Jestli na ní však Jindřich někdy více pobýval, není známo.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 214 – 215.

¹⁴⁷ Václav Bůžek, Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem: Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků, České Budějovice 2006. Též SOA Třeboň, Historica, inv. č. 5374, inv. č. 5429, inv. č. 5448.

¹⁴⁸ SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Rodinný archiv pánů z Hradce, inv. č. 368, fol. 56.
„... mohli by se kdo z rodu mého lépe k těm pracím světa tohoto nežli já hoditi, aby ten dům při rodu mém zůstal.“

¹⁴⁹ Tamtéž. *„...já sám nemálo dlužím, těmi penězi co by mi zaň dáno bylo, nějaký díl dluhu svého zaplatiti bych mohl. A protož k žádosti jeho milosti císařský pána našeho nejmilostivějšího tak činiti chci a prodati...“*

¹⁵⁰ J. Čechura, M. Ryantová, Stavební činnost, s. 22.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² J. Jánský, Páni, s. 347.

Víra a politika Jindřicha staršího ze Švamberka

Jindřich starší ze Švamberka byl politicky aktivní šlechtic. Svůj vliv však nedokázal, nebo nechtěl, správně zužitkovat, a věnoval se raději záležitostem na svém venkovském sídle než trávení času v úřadech. K politice byl svým otcem Kryštofem I. vychováván od mládí. Služba na dvoře německých knížat, kterou Jindřich starší ze Švamberka v mládí prošel, jistě byla velmi dobrou průpravou na pozdější kariéru. Jeho otec Kryštof toužil po nějakém vyšším úřadě, ovšem své tužby se mu nikdy nepodařilo naplnit, proto viděl ve svém nejstarším synovi vhodného následovníka svého cíle. Od roku 1535 Jindřich, jako jeden z nejvyšších šlechticů v zemi, pravidelně zasedal na zemském sněmu, a mohl tak ovlivňovat dění v Království českém.¹⁵³ Postupem času získal ještě větší moc s dvorským úřadem nejvyššího sudího ve službách krále a císaře Ferdinanda I.¹⁵⁴ Jindřich tedy měl dobré šance se politicky uplatnit a prosazovat svou moc. Nevyužil jich však.

Již brzy po smrti otce byl Jindřich schopen efektivně řešit hraniční spory s Vilémem Zalužanským ze Zalužan v roce 1538 a o rok později i s Oldřichem Radkovicem z Mirovic a na Chřešřovicích.¹⁵⁵ Jednalo se o Radkovecké grunty, přes něž chodili jindřichovi poddaní. Oba spory sice nakonec prohrál, ale svým sousedům posléze ukázal, že jejich opovážlivost nebude dále trpět, když museli jeho soupeři později vynaložit soudní náklady ve výši 100 kop grošů českých.¹⁵⁶ Tímto dodatečným aktem si Švamberk zajistil dostatečnou úctu mezi osobami z nižších stavů, které dosud zřejmě nevěřily v kvality šlechtice, jež se čerstvě chopil vlády.

Významnou funkci Jindřich dostal až v roce 1540, když byl společně s Janem Leskovcem z Leskovce jmenován do úřadu hejtmana Bechyňského kraje.¹⁵⁷ Jindřichovými povinnostmi bylo dohlížet na veřejný pořádek, hrdelní soudnictví, na kvalitu mincí, trestání lesního a vodního pychu, velení krajské vojenské hotovosti a především vybírání daní.¹⁵⁸ V této době hrozilo habsburské monarchii turecké nebezpečí, a proto bylo hlavní náplní Jindřichovy nové funkce především vybírání daní na válku proti Osmanské říši. To bylo například v roce 1563,

¹⁵³ František Palacký, Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků, in: J. CHARVÁT (ed.), Dílo F. Palackého I, Praha 1941, s. 358-383.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ J. Jánský, Páni, s. 315.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ F. Dvorský, A. Gindely, K. Krofra, J. Novák, M. Volf, Sněmy.

¹⁵⁸ Zdeňka Hledíková, Jan Janák, Jan Dobeš, Dějiny správy v českých zemích: Od počátků státu po současnost, Praha 2007, s. 111.

kdy Jindřich dostal tento příkaz od císaře Ferdinanda I.¹⁵⁹ Možná také proto, aby měl dohled nad krajem blíže, si zpočátku zvolil za své sídlo zámek v Bechyni. Ostatně dodnes se v bechyňské kryptě, dobově nazývané „*komůrka*“, nachází ostatky mnohých členů švaberského rodu, včetně Jindřichových.¹⁶⁰

Jindřich starší ze Švamberka se nezajímal pouze o politiku zemskou, ale aktivně se účastnil i sněmů mimo hranice království. S nástupem Habsburků na český trůn se Čechy staly součástí soustátí, v němž bylo třeba znát místní poměry a mít rozhled, aby člověk mohl dosáhnout vyššího místa v politice státní i osobní.¹⁶¹ Šlechtici 16. století museli mít všeobecný přehled o dění v celé monarchii, chtěli-li se prosadit na vyšším místě v politice. Jedním z takových integračních procesů byl pro Jindřicha například říšský sněm ve Frankfurtu v roce 1562, z nějž informoval Jindřich Václava ze Švamberka o počtu zúčastněných kurfiřtů a jiných šlechticů a o panující drahotě.¹⁶² Pokud se Jindřich nemohl nějakého sněmu zúčastnit osobně, nechal si od známých posílat relace. V roce 1559 takto informoval Jindřicha Jáchym z Hradce ze sněmu v Augšpurku.¹⁶³ Jindřich nespoléhal na novinové zpravodajství, jako tak činili mnozí jiní zámožnější šlechtici,¹⁶⁴ ale některé důležité informace si obstarával sám od svých pánů a přátel. Ostatně švaberské sbírky neobsahují žádný exemplář novin z doby před Jindřichovou smrtí.¹⁶⁵ Vypovídá to o tom, že Jindřich zřejmě žádné noviny neodebíral a důvěřoval mnohdy i spolehlivějším a rychlejším dopisům od svých přátel. Žádné jiné způsoby získávání informací jako byly letáky, pamflety, propagační tisky nebo dokonce vlastní agenty, zdá se, Jindřich nevyužíval.¹⁶⁶

V očích panovníka se Jindřich starší ze Švamberka blýskl už v roce 1541, když byl jmenován do komise na obnovu shořelých desek zemských. Zřejmě už v té době se těšil důvěře krále Ferdinanda I. i když panovník zavedl proti Švamberkům značně nepopulární opatření. Odejmul jim podíl na mincovnictví v Jáchymově, díky čemuž rod přišel o nemalou finanční sumu.¹⁶⁷ Ovšem i toto opatření Jindřich starší ze Švamberka svému panovníkovi

¹⁵⁹ SOA Třeboň, Historica, inv. č. 5424.

¹⁶⁰ J. Jánský, Páni, s. 349.

¹⁶¹ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 78.

¹⁶² SOA Třeboň, Historica, inv. č. 5396.

¹⁶³ Tamtéž, inv. č. 1559.

¹⁶⁴ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 77.

¹⁶⁵ K tomu blíže inventář sbírky SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka.

¹⁶⁶ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 78.

¹⁶⁷ J. Jánský, Páni, s. 320.

odpustil a byl i nadále k habsburskému rodu loajálním šlechticem. Nehájil sice nijak zvlášť politiku císaře, ale ani jí nijak neodporoval, ba naopak ji podporoval, ale poněkud liknavě. Zřejmě podle vzoru svého tchána Jana z Pernštejna se snažil balancovat mezi dvorskou a zemskou politikou a nenadělat si nepřátele ani na jedné straně.¹⁶⁸ V 16. století bylo pro šlechtice poměrně těžké zachovat si neutralitu, neboť po celou dobu od husitství až do Bílé hory se stavovská opozice soupeřila s panovníkem o moc v zemi.¹⁶⁹

Od roku 1544 zastával Jindřich starší ze Švamberka významný úřad dvorského sudího Království českého.¹⁷⁰ I když bylo toho místo zemským úřadem, bylo povinností nejvyššího dvorského sudího upřednostňovat zájmy panovníka nad stavovskými zájmy. Dvorské úřady proto byly v tomto období ještě stále v očích české šlechty brány jako méněcenné, poněvadž ta hájila zemské zájmy proti habsburským.¹⁷¹ Toto postavení však i přesto Jindřichovi ze Švamberka přineslo významný vzestup ve společenském žebříčku. V roce 1544, tedy hned po svém jmenování byl žádán nejvyšším hofmistrem Zdislavem Berkou z Dubé, aby jej jako jeden z členů zastupoval při zasedání komorního soudu. Ačkoli Jindřich tuto povinnost chtěl předat raději Janovi staršímu Popelu z Lobkovic, ten jeho návrh odmítl.¹⁷² Místo nejvyššího sudího dvorského však stálo Jindřicha mnoho úsilí, času i peněz. Jindřich musel poměrně často pobývat v Praze. Šlo o pobyty dlouhodobější,¹⁷³ ale nikoliv tak dlouhé jako pobyty šlechty o pár desítek let později.

Osoby zastávající nějaké místo ve dvorských službách cítily silnou sounáležitost se svým panovníkem. Často zde na šlechtice působil závazek věrnosti služby svému panovníkovi. Někteří se také zapojovali do dvorského organismu z důvodu ekonomické závislosti na panovníkovi.¹⁷⁴ Panovník mohl, ale nemusel poskytovat dvořanům odměny.¹⁷⁵ Tyto odměny se však týkaly spíše nižší šlechty, naopak od šlechty vyšší se očekávalo, že své výdaje si bude

¹⁶⁸ K tomu blíže Petr Vorel, *Páni z Pernštejna, vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 1999, s. 93 – 139.

¹⁶⁹ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, *Věk*, s. 74.

¹⁷⁰ F. Palacký, *Přehled*.

¹⁷¹ P. Maťa, *Svět*, s. 364 - 398.

¹⁷² *Tamtéž*, s. 319.

¹⁷³ SOA Třeboň, *Historica*, inv. č. 5127.

¹⁷⁴ *Tamtéž*, s. 109.

¹⁷⁵ *Tamtéž*.

hradit sama, ba že dokonce některé státní výdaje zaplatí.¹⁷⁶ Mezi šlechtou bylo známo, že z dvorské služby nemůže nikdo zbohatnout.¹⁷⁷ Šlechtici často trávili u dvora nebo na místě svého úřadu velkou část času, která se postupem doby ještě zvětšovala. Jindřich starší ze Švamberka byl v tomto ohledu výjimkou. Ačkoliv určitý díl svého času úřadování věnoval, rozhodně se to císaři Ferdinandovi I. nezdálo adekvátní. Často se vracel na své venkovské sídlo a na návštěvy ke svým pánům a přátelům, kde pobýval raději. V Praze proto nebyl k sehnání, když bylo třeba něco vyřídit, proto panovník Jindřicha často napomínal, aby se vrátil do úřadu¹⁷⁸ nebo aby se k němu dostavil na jednání.¹⁷⁹ Jako aktivního úředníka ve svých službách ho také využíval ke spoluorganizování rozličných akcí.¹⁸⁰

Ve funkci nejvyššího dvorského sudího Jindřich starší ze Švamberka zůstal až do roku 1550. Důvodem Jindřichovy předčasné abdikace by mohla být politická situace, neboť při stavovském odboji v roce 1547 neprojevil králi přílišnou podporu a choval se spíše liknavě. To ho jistě u Ferdinanda I. značně zdiskreditovalo a pro nevelkou panovníkovu přízeň svou působnost v úřadě zakončil. Služba v dvorském úřadě byla podmíněna loajalitou k habsburskému rodu.¹⁸¹ Jindřich tuto podmínku nejspíše splňoval jen částečně. Další možnou záminkou ke složení funkce mohla být časová náročnost úřadu. Jindřich starší ze Švamberka nepatřil k příliš horlivě pracujícím šlechticům, raději se oddával pozemským radovánkám a svůj čas trávil ve společnosti svých přátel a rodiny než v úřadě. O časové náročnosti a značné nespokojenosti s úřadováním psal své manželce Elišce Švamberské z Rožmberka, že „*soudové chtějí veliké bedlivosti a nedopouštějí v kostelích bývati a modliti se.*“¹⁸² Také zdravotní stav švamberského šlechtice mohl v této situaci být záminkou k opuštění místa dvorského sudího. Jindřichovo zdraví se v těchto letech začalo postupně zhoršovat, jak

¹⁷⁶ Věra Petráčková - Jan Vogeltanz (edd.), Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů, Praha 1979, s. 31.

„*Vděčnost v světě zahynula, mzda za službu pominula, dobrodiní nic netratí, věrný sluha přízeň tratí, protož jestli obci sloužíš, a po dobrém věrně toužíš, hned se slušné mzdy nenaděj, než zlé záplaty vždy čekej.*“

¹⁷⁷ P. Maťa, Svět, s. 378 – 379 „*[D]vůr jeho císařské milosti žádného nezbohatne, ale zchudne!*“

¹⁷⁸ SOA Třeboň, Historica, inv. č. 4985, 4986, 4995, 5011.

¹⁷⁹ Tamtéž, inv. č. 4946, 5004, 5047.

¹⁸⁰ Např. o zapůjčení paláce na Hradčanech pro ubytování hostů královské korunovace: tamtéž, inv. č. 5374. Roku 1562 žádal císař Jindřicha, aby mu poslal pstruhy k pohoštění hostů na slavnosti při královské korunovaci: tamtéž, inv. č. 5381.

¹⁸¹ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 111.

¹⁸² J. Jánský, Páni, s. 320.

vyplývá z korespondence.¹⁸³ Poslední možností složení úřadu je finanční situace. Jindřich vlastnil rozsáhlá panství, která přinášela hypotetický zisk. Existuje však zatykač za nesplacení dluhů salcburskému arcibiskupovi Arnoštovi, který na Jindřicha vydal Jan Býřický z Býřic.¹⁸⁴ To by mohlo svědčit o Jindřichových finančních těžkostech.

Jindřich starší ze Švamberka byl katolík stejně jako jeho otec Kryštof. August Sedláček o něm poznamenal, že „*byl pán pobožný, svědomí dobrého, dobrým řádem a spravedlivý, přitom i milosrdný, lítostivý, rozumný, prozřetelný, neméně i mužný.*“¹⁸⁵ Byl příkladným křesťanem, nerad se nechával od modlitby v kostele něčím vyrušovat.¹⁸⁶ Katolické vyznání Jindřicha staršího ze Švamberka dosvědčuje žádost o osazení zvíkovské fary katolickým duchovním, kterou zaslal pražskému arcibiskupovi Antonínovi Brusovi z Mohelnice. Z arcibiskupovy odpovědi však vyplynulo, že Jindřich nedokázal stát za svým duchovním a že duchovní zažívali na Zvíkově útlaky ze strany ostatních poddaných, kteří se jim u společného jídla na zámku posmívali.¹⁸⁷ Kněžím se od Jindřicha také nedostávalo koní, aby mohli snáze objíždět své farské obvody.¹⁸⁸ Z těchto důvodů si kněží u arcibiskupa na Jindřichovo zacházení stěžovali. Vyžádání nových duchovních nebylo pro zvíkovského pána snadnou záležitostí.¹⁸⁹

V září roku 1572 žádal arcibiskup Antonín Brus Jindřicha, aby na Zvíkově podržel jistého kněze Martina a aby mu zapověděl veškeré duchovní účinkování.¹⁹⁰ Jestli a jak se řečený Martin zprotivil arcibiskupově moci, není známo. Dá se usoudit, že Jindřich se pokusil příkaz splnit, aby vyrovnal své závazky z minula, ovšem chybí o tom důkazy. O další snaze přilákat na Zvíkov duchovního vypovídá výstavba nového domku pro kněze za první branou roku

¹⁸³ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 634, inv. č. 641.

¹⁸⁴ Tamtéž, inv. č. 524.

¹⁸⁵ A. Sedláček, Hrady, s. 36.

¹⁸⁶ Tamtéž. „*Soudové chtějí veliké bedlivosti a nedopouštějí v kostelích bývatí a modlití se.*“

¹⁸⁷ SOA Třeboň, Historica, inv. č. 4546. „*...a po vykonání práci mezi holomky a čeled' k jídlu sázeti dáti měli a jim od dvorské čeládky v náležitý posměchové že se dějí, čemuž sme my více přiložiti nechtěli.*“

¹⁸⁸ Tamtéž. „*Že byste snad milé neb jinače po kněží sobě, nešetříce v tom pověťří ani času poselati, aby k vám pěšky k posluhování nacházeti se dáti měli.*...“

¹⁸⁹ Tamtéž. „*Než i toho z křesťanské lásky vás < ... > učiniti nemůžeme, že jsa nám oustně i skrze suplikaci stížnosti některé od kněží na panství vašem přebývajících podány.*“

¹⁹⁰ SOA Třeboň, Historica, inv. č. 5852.

1562.¹⁹¹ Tento akt pomohl k dosazení Jana Lomnického na zvíkovskou faru. Jindřich starší ze Švamberka tak opět měl pod svým patronátem na Zvíkově duchovního.¹⁹²

Jindřich starší ze Švamberka byl na rozdíl od Kryštofa katolíkem tolerantním. Za dědice ustanovil svého synovce Kryštofa II. ze Švamberka, který byl protestant. I přes tuto skutečnost však byl jedním z Jindřichových nejbližších přátel. Už jen výběr budoucího dědice dokazuje, že Jindřich na vyznání příliš nehleděl a dokázal ocenit spíše jinou stránku než náboženskou.

Jindřich starší ze Švamberka byl po dobu svého působení na Zvíkově navštěvován významnými osobnostmi. Jednou z nich by mohl také být katolický kněz Jan. Ten byl zřejmě vyhlášenou osobností ve svém oboru, neboť o poslech jeho kázání stál také Jan starší ze Švamberka, když prosil Jindřicha, aby kněze Jana „*u sebe nechal*“, neboť si přál poslechnout jeho boží slovo.¹⁹³ Tato prosba také dokazuje aktivní působení katolických kněží na zvíkovském zámku. I stav zámecké kaple svědčí o tom, že se v ní pravidelně konaly bohoslužby, na které zámecký pán chodil.¹⁹⁴

Jako křesťan se Jindřich cítil být povinen chudým lidem. Z toho nejspíše pramení jeho soucitné smýšlení, které se zrcadlilo v zakládání špitálů. Jeden takový nechal Jindřich postavit v Bechyni. Osobně pak prosil Petra Voka z Rožmberka, aby sám dále dohlížel na stavbu.¹⁹⁵ Také pod zvíkovským zámkem zřídil Jindřich špitál pro své poddané a pro chudé.¹⁹⁶ Právě toto smýšlení pomoci bližnímu svému bylo důkazem katolické solidarity. Ne všichni šlechtici se takto vehementně věnovali zakládání podobných zařízení, tudíž je nasnadě tvrdit, že Jindřich starší ze Švamberka tak činil z vlastní vůle, nikoliv proto, aby naplnil očekávané požadavky dobové normy.

Poslední vůlí umírajícího Jindřicha staršího ze Švamberka bylo, aby měl katolický pohřeb. Tak alespoň jeho odkaz přetlumočila Anna Hradecká z Rožmberka v dopise svému bratrovi Petru Vokovi.¹⁹⁷ I když dokázal protestantství ve svém okolí tolerovat, ba do něj vůbec

¹⁹¹ A. Sedláček, Hrady, s. 2.

¹⁹² F. Tyl, Paměti, s. 132.

¹⁹³ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 191.

¹⁹⁴ A. Sedláček, Hrady, s. 21 - 22.

¹⁹⁵ J. Jánský, Páni, s. 346 - 347.

¹⁹⁶ A. Sedláček, Hrady, s. 2.

¹⁹⁷ Jaroslav Pánek (ed.), Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I - II, Praha 1985, s. 428.

„...poněvadž dobře víte, že jest nebožtík pán z Švamberka byl vždycky dobrým a starobylým

nezasahoval, v soukromí byl věrný katolické víře. Víra obecně byla chápána jako něco, co bylo člověku dáno od narození. Synové automaticky přebírali víru svých otců. Ke konverzím z důvodu politického uplatnění či z pohnutek ryze osobních docházelo nejdříve až na konci 16. století. Tyto konverze byly často podmíněny nutností katolického vyznání k zastávání nějakého úřadu, kterou vyžadovali Habsburkové. Objevily se však i případy šlechticů, kteří ke katolictví konvertovali dobrovolně z vlastní vůle.¹⁹⁸

Celý náboženský proces vytváření konfesí byl v Čechách známý už od husitství. Reformované koncepce se zde začaly prosazovat postupně až v polovině 16. století. Tou dobou už bylo pro Jindřicha staršího ze Švamberka stejně pozdě měnit víru. Proto jen tiše mlčel a jakýmkoliv otázkám vyznání se vyhýbal. Přesvědčený katolík si přál mít pohřeb ve své víře. Tak tuto prosbu tlumočila Anna z Hradce bratru Petru Vokovi z Rožmberka po Jindřichově úmrtí.¹⁹⁹ Zda tak činila ze své iniciativy a katolické sounáležitosti či zda ji o to poprosil sám Jindřich, není známo. Petr Vok jako majitel Bechyně měl jistě co promlouvat do toho, jak má být který pohřeb veden. Ale svou toleranci ukázal i on, když jako protestant dovolil, aby na jeho zámku v Bechyni byl podle katolického obřadu pochován jeho švagr Jindřich starší ze Švamberka.²⁰⁰ Petr Vok sám pohřeb svého švagra a následnou pohřební hostinu organizoval.²⁰¹ Jindřichův další švagr, Vilém z Rožmberka, se pohřbu nezúčastnil, zřejmě byl tou dobou zaneprázdněn.²⁰²

křesťanem, který se spravoval církví svatou. A protože by se mi dobré vidělo, aby mu také podle křesťanského pořádku křesťanský pohřeb vykonal.“

¹⁹⁸ Thomas Wikelbauer, *Konfese a konverze, šlechtické proměny vyznání v českých a rakouských zemích od sklonku 16. do poloviny 17. století*, in: ČČH 98, 2000, s. 476 – 540.

¹⁹⁹ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 681.

²⁰⁰ J. Pánek (ed.), *V. Březan, Životy*, s. 429.

²⁰¹ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 682.

²⁰² Tamtéž, inv. č. 683.

Každodenní život Jindřicha staršího ze Švamberka na Zvíkově

Všední i výjimečné dny na hradě Zvíkově trávil Jindřich starší ze Švamberka především v blízkosti své nejbližší rodiny. Tou mu od 2. února 1533 byla Kateřina z Pernštejna, jeho první žena. Toto manželství zosnoval Jindřichův otec Kryštof I. Svatba se konala podle plánu a dobové morálky v době manželčiných patnáctých narozenin.²⁰³ Kateřina byla dcerou nejbohatšího šlechtice Království českého Jana z Pernštejna.²⁰⁴ Věno, které do švamberské pokladny přinesla, proto jistě nebylo malé. Z korespondence vyplývá, že vztah Jindřicha a Kateřiny byl poměrně harmonický i přesto, že Jindřich si vzal Kateřinu ryze z politických důvodů. Manželství raného novověku nebyla vždy založená na lásce, ačkoliv i takové případy existovaly. Rod Pernštejnů, z něž pocházela Jindřichova první manželka, tehdy patřil k nejbohatším, tedy i značně vlivným šlechtickým rodinám v Čechách. V roce 1533 ještě snahy české šlechty o interakci se šlechtou zahraniční nebyly, proto se konala svatba mezi dvěma tradičními českými rody. Kateřina si v mnoha dopisech stýskala, že s ní manžel nemůže trávit volné chvíle a musí setrvávat mimo Zvíkov.²⁰⁵ Odloučení v důsledku plnění povinností v rámci daného úřadu v této době již začínalo být poměrně obvyklé a Kateřina nebyla jedinou šlechtičnou, která si na nepřítomnost svého manžela na rodovém sídle stěžovala. I u ostatních šlechtičen se objevovaly pocity smutku, osamění a stesku po svém druhovi.²⁰⁶

Soužití Jindřicha staršího ze Švamberka a Kateřiny Švamberské z Pernštejna však nenaplnilo hlavní úkol manželství, neboť se nepodařilo zplodit nového potomka. Snad jediným možným náznakem přítomnosti pokračovatele rodu by mohl být dopis Kateřiny z roku 1549 adresovaný Jindřichovi, kde žádala o radu od Oldřicha Lehnara z Kouby,²⁰⁷ jak zabránit nemoci jistého Vaníčka, který by mohl být Jindřichovým synem.²⁰⁸ Jestli byl Vaníček synem Jindřicha staršího nebo nějakým jeho služebníkem, není známo, ovšem

²⁰³ P. Vorel, Aristokratické svatby.

²⁰⁴ J. Jánský, Páni, s. 316.

²⁰⁵ V. Šrámková, Každodennost, s. 49 – 50. „... jiného můj nejmilejší pane, Vaší Milostí nevím co psátí, než že bych věrně ráda, abyste ráčili doma býti.“ „... že bych se s Vaší Milostí z toho srdce ráda shledala neb se mi zdá, že sem již Vaší Milostí několik let neviděla a nejvíce se toho bojím, abyste na mne neráchili zapomenouti, aby mně některá prazka nevosočila.“

²⁰⁶ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 330 – 332.

²⁰⁷ Mistr Oldřich Lehna z Kouby, osobní lékař Jindřich staršího ze Švamberka.

²⁰⁸ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č.189. „... než Vaníčkoví dnes v noci do ucha něco vlezlo, a praví, že ho tam něco kúše. Já bych mu ráda dělala ale nevím co. Ví-li mistr Voldřich, račte se ho dáti zeptati a račte mi oznámiti, neb taková věc je velmi nebezpečná.“

vzhledem k častému výskytu jména Václav v rodě Švambergů by jím býti mohl. O Vaníčkově se nedochovaly žádné další zprávy, proto se lze domnívat, že nepřežil o mnoho déle. Harmonický vztah Jindřicha staršího a Kateřiny byl ukončen předčasnou smrtí Kateřiny 15. října 1552.²⁰⁹ Nedlouho před Kateřininou smrtí poslal na Zvíkov Václav ze Švamberka svou ženu Kateřinu Meziříčskou z Lomnice, aby Jindřichovu nemocnou družku potěšila svou přítomností.²¹⁰ Důkazem velké lásky mezi manžely i citlivé povahy Jindřicha bylo jeho tesknění po mrtvé družce.²¹¹ Jindřich dokonce věřil, že stesk mu kazí krev, a proto si nechával pravidelně pouštět žilou, o čemž informoval své okolí. Zároveň s tímto úkonem pospíchal, neboť pouštění žilou se nedoporučovalo vykonávat v zimě.²¹²

Ačkoliv Jindřichův smutek nad ztrátou své milované manželky Kateřiny byl veliký, zvítězila nakonec dobová povinnost každého šlechtice zanechat po sobě pokračovatele rodu. Proto byl ujednáán sňatek Jindřicha staršího ze Švamberka a Elišky z Rožmberka, sestry posledních Rožmberků.²¹³ Svatba proběhla ve dnech 4. až 7. 2. 1554 v Českém Krumlově, místě bydliště novomanželky, jak tehdy bylo obvyklé, za účasti mnoha významných hostů.²¹⁴ Také třídní doba svatebního veselí nebyla ničím neobvyklým.²¹⁵ Seznam hostů lze sestavit z pozvánek Viléma z Rožmberka, který zval přední šlechtice v království na svatbu své sestry.²¹⁶ Svatby se zúčastnilo mnoho vlivných osob, nejspíše kvůli nevěstině původu. Mezi

²⁰⁹ J. Jánský, Páni, s. 331.

²¹⁰ V. Šrámková, Každodennost, s. 58.

²¹¹ J. Jánský, Páni, s. 331, 332; V. Šrámková, Každodennost, s. 51

²¹² A. Sedláček, Hrady, s. 50. „*Nepochybují, než že ste při mně znáti mohli od pojetí mé milé manželky z tohoto světa (kteráž pán Bůh rač duši duši milostiv beyti) jakej způsob ode mě zachován byl, kterejž při mně až doposavád jest, tak kdyby vuole boží byla, že bych tomu rád, aby mně pán Buoh z tohoto světa pojiti ráčil... A o tom vědouc, že takoví zármutkové a tesknosti krev v člověku kazí což sem i od jiných slychal, že puštěním krve to napraveno bývá, a protož vás žádám že Dr. Remirovi napíšete, aby k vám na Bechyni přijel a já tolikéž učiniti chci a tu bych s ním o potřebu svou dále rozmluvil a kterého dne u Vás by beyti měl, o tom mi oznámíc toho neobmeškám, znajíc beyti mně toho za potřebu dokudž ještě dobré pouštění krve jest, nežli by větší zima byla.*“

²¹³ J. Jánský, Páni, s. 332.

²¹⁴ J. Pánek (ed.), V. Březan, Životy, s. 12 – 13.

²¹⁵ V. Šrámková, Každodennost, s. 45.

²¹⁶ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 40 – 43. Zachoval se formulář pozvánky psaný Vilémem z Rožmberka. „*Pane a příteli můj milý, oznamuji vám, že jsem k stavu svatého manželství zamluvil sestru svou pannu Alžbětu panu Hendrychovi staršímu z Švamberka a tož veselí svadební, jakž jsem panu, pánům a přátelům jeho den již jmenoval, konati se má poslední dny masopustní.*“

takové patřil například salcburský arcibiskup Arnošt.²¹⁷ Zvláštností je absence velkého množství členů švamberského rodu, kteří se s Jindřichem starším názorově rozešli nejspíše kvůli jeho obhajování Viléma z Rožmberka při sporu s knížaty z Plavna.²¹⁸ Svatba, obvykle nazývaná „veselkou“ nebo „veselici“, přecházela v hostinu s nadměrným množstvím jídla a pití.²¹⁹ Přínos Elišky z Rožmberka na Zvíkov se konal až v sobotu 5. 5. 1554²²⁰ za účasti mnoha urozených osob.²²¹

I toto manželství nejspíše pramenilo čistě z politických důvodů, spřízněnosti obou rodů a navázání na staré tradice i posílení prestiže rodu Švamberků. Přes tuto skutečnost se v manželství projevoval stesk a touha, jestliže jeden z partnerů na delší dobu setrval mimo domov.²²² Oba manželé si vyměnili nespočet dárků. To dokládá dopis, v němž Eliška děkuje Jindřichovi za prsten.²²³ Ten jistě nebyl první, ba ani poslední. Elišce se také stýskávalo po svých bratrech Vilémovi a Petru Vokovi, proto často jezdila na Krumlov, aby je mohla navštívit.²²⁴

Jindřich získal na urozenosti dynastickým sepětím s nejpřednějším rodem v království. Tento odkaz na spojení Švamberků a Rožmberků Jindřich zvěčnil na zvíkovské hlásce, nejvýraznějším stavení hradu, když nechal vedle švamberského erbu vymalovat rožmberský. Dva rodové erby na mohutné věži zanechávaly v návštěvnicích Zvíkova hluboký dojem urozenosti pána ze Švamberka. Od Jindřicha šlo o strategicky promyšlený tah, neboť rodová paměť a okázalá reprezentace byly základním stavebním prvkem každé šlechtické moci a tuto

²¹⁷ Tamtéž, inv. č. 51.

²¹⁸ K tomu blíže: Jaroslav Pánek, Zápás o vedení české stavovské obce v polovině 16. století (knížata z Plavna a Vilém z Rožmberka 1547 – 1556) in: Československý časopis historický 31, 1983, s. 855 – 884.

²¹⁹ J. Petrůň a kol., Dějiny, s. 203.

²²⁰ V. Šrámková, Každodennost, s. 45; SOA Třeboň, Cizí rody – ze Švamberka, inv. č. 53. Vilém z Rožmberka zde píše Blažejovi Pibarovi o doprovázení Elišky při jejím přínosu na Zvíkov: „*Některí páni a přátelé moji sjetí se mají ve Vodňanech v sobotu po Božím vstúpení a některí v neděli na Písku k obědu, bychom odtud na Zvíkov jeli.*“

²²¹ J. Pánek (ed.), V. Březan, Životy, s. 12 – 13: „*Takže vsí jízdy na Písku se sjelo s tím přínosem tři sta a čtyři koní.*“

²²² A. Sedláček, Hrady, s. 51; Eliška z Rožmberka píše v dopise z roku 1555 Jindřichovi: „*... abyste, muoj nejmilejší pane ráčili věděti, že po V[áš] M[ilos]ti. Srdečně toužím a V[áš] M[ilos]ti mý nejmilejší srdce velice prosím, že mi ráčíte pravdu oznámiti, kterak se na zdraví míti ráčíte.*“, SOA Třeboň, Cizí rody, inv. č. 220.

²²³ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 222.

²²⁴ J. Pánek (ed.), V. Březan, Životy.

paměť bylo třeba veřejně prezentovat a dávat na odiv.²²⁵ Pro uchování rodové paměti i různých diplomatických i nediplomatických materiálů vlastnil Jindřich starší ze Švamberka svůj soukromý i rodový archiv, který byl uložen na Zvíkově v černé věži, v místnosti, kde se kdysi nacházely korunovační klenoty.²²⁶

Tragický osud způsobený genetickou zátěží rodu postihl i Jindřicha staršího ze Švamberka, stejně jako mnohé další šlechtice, kteří stáli na konci své rodové linie. Smrtí Jindřicha staršího ze Švamberka i jeho druhé manželství skončilo jako bezdětné. I když se ve zvíkovské kapli nachází obraz s nápisem z Lukášova evangelia „*I stalo se, jakž uslyšela Alžběta pozdravení Marie, zaplesalo nemluvnátko v životě jejím*“, u nějž se jistě kvůli potomkovi paní ze Švamberka vroucně modlila, potomek na svět nepřišel.²²⁷ Stárnoucí manželský pár jistě již pomalu vzdával naděje na zplození potomka. Jindřich starší ze Švamberka byl jedním z prvních šlechticů, které postihlo genetické zatížení natolik, že byl neplodný. Měl tedy to štěstí, že kolem sebe neviděl beznaděj dalších šlechticů, kteří stejně tak doplatili na sňatky v blízkém příbuzenstvu svých předků. Například osud posledních Rožmberků byl v tomto ohledu mnohem krutější.²²⁸

Eliška Švamberská z Rožmberka přežila svého manžela o dva roky a až do své smrti pobývala na Zvíkově, ačkoli jí Jindřich odkázal tvrz v Kestřanech, vesnice Dobeč, Sudoměř a Heřmaň.²²⁹ Zvíkov měl podle závěti připadnout Kryštofovi II. ze Švamberka. Ten si ale za své hlavní venkovské sídlo zvolil Orlík a Zvíkov Elišce do její smrti přenechal.²³⁰ Jestli opustil zvíkovský zámek z náboženských důvodů, protože jako protestant neměl na hradě náboženské zázemí, či se jen nechtěl stěhovat ze zabydleného orlického zámku, není známo.

Se svými Janem, Bohuslavem, Ratmírem, Václavem a Zdeňkem vedl Jindřich starší ze Švamberka čilou korespondenci. Také jejich přátelské návštěvy nasvědčují tomu, že mezi nimi panovaly dobré vztahy. Nejčastěji se Jindřich stýkal s Janem V. starším ze Švamberka, který sídlil v milevském klášteře, tedy nedaleko od Zvíkova.²³¹ Oba bratři si vyměnili poměrně velké množství dopisů, které jsou prostoupeny vzájemnou přízní.²³² Také se svým

²²⁵ V. Bůžek, Společnost, s. 287.

²²⁶ A. Sedláček, Hrady, s. 13.

²²⁷ J. Jánský, Páni, s. 346.

²²⁸ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 271

²²⁹ Tamtéž, s. 348.

²³⁰ Tamtéž, s. 349.

²³¹ Tamtéž, s. 316.

²³² K tomu blíže inventář sbírky Cizí rody-registratura, ze Švamberka.

synovcem Kryštofem II. ze Švamberka, Janovým synem, který sídlil na Orlíku, se Jindřich stýkal velmi často a panovala mezi nimi přátelská nálada.²³³ Méně důvěrné vztahy, spíše formální, měl Jindřich se svým bratrem Václavem. Ten se usadil na Bechyni poté, co ji Jindřich uvolnil a přestěhoval se na Zvíkov. Zastával místo něj také funkci hejtmana Bechyňského kraje, s jejímž výkonem potřeboval od svého staršího a zkušenějšího bratra několikrát poradit.²³⁴

Denní cyklus celého dvora mající svůj pevný řád byl na Zvíkově řízen hodinami, které stály před palácem. Hodiny postavené v roce 1550 byly znakem modernizace na zvíkovském dvoře. Členily den na menší části, než tomu bývalo předtím.²³⁵ Šlechtici již v dopisech začali užívat přesné vymezení času. Jindřich starší ze Švamberka například psal Václavovi ze Švamberka, že jeho dopis mu byl přinesen „*dnes hodinu třináctou*“.²³⁶ V tomto případě byl Jindřich velmi moderní, neboť přesné vymezení času na hodiny se objevovalo ve větší míře až od sklonku 16. století.²³⁷ Také časté přání dobrého jitra či dne, v případě že dopis byl psán ráno, přání dobré a šťastné noci v případě, že byl dopis psán v podvečer, nebylo výjimkou.²³⁸ Poslové absolvovali cestu ze Zvíkova do Milevska či na Orlík za krátkou dobu, proto se v korespondenci mohla tato přání objevovat téměř s přesností na hodiny. Den na Zvíkově začínal, stejně jako tomu bylo na jiných šlechtických sídlech, s ranním otevíráním bran a končil jejich večerním zamykáním.²³⁹

Po ranním probuzení a následné hygieně²⁴⁰ přicházela na řadu modlitba a po ní následovala snídaně.²⁴¹ Právě jídlo bylo hlavním mezníkem, který členil všední den na dvoře na jednotlivé části. Podle něj se odehrávaly další denní úkony nejen pána, ale i ostatních členů dvora.²⁴² Na dvoře Jindřicha staršího ze Švamberka se podávalo jídlo třikrát denně, tudíž snídaně, oběd a večeře.²⁴³ Na stoly úředníků a nižších služebníků se jídlo dostávalo však jen

²³³ V. Šrámková, *Každodennost*, s. 88 – 105.

²³⁴ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 233, inv. č. 416.

²³⁵ F. Tyl, *Paměti*, s. 101.

²³⁶ *Tamtéž*, s. 105.

²³⁷ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, *Věk*, s. 250.

²³⁸ *Tamtéž*.

²³⁹ *Tamtéž*, s. 190, 243.

²⁴⁰ V. Šrámková, *Každodennost*, s. 100.

²⁴¹ F. Tyl, *Paměti*, s. 251.

²⁴² *Tamtéž*, s. 244, 248.

²⁴³ V. Šrámková, *Každodennost*, s. 90.

dvakrát za den – k obědu a večeři. Vynechání třetího jídla bylo v souladu s dobovým tvrzením lékařů o jeho škodlivosti.²⁴⁴

Občas bylo možné si jídlo zpříjemnit například pod rozkvetlou lípou v holešické tvrzi nedaleko Orlíka, kam Jindřicha s manželkou zval na oběd jeho bratr Bohuslav.²⁴⁵ U tabule rozptylovala Jindřicha staršího ze Švamberka hudba a dvorní šašci, dobově nazývaní „blázinci“, patrně pro jejich malý vzrůst. Jindřich měl na dvoře několik takových postav. O jeho oblíbě těchto členů dvora svědčí Jindřichova odpověď na žádost jeho bratra Václava, jestli by mu neposlal blázna Vávru, ve které Jindřich sděloval „že raději dva i čtyři blázny k sobě přijme nežli by jednoho od sebe dal.“²⁴⁶ Žádal také Jana Holického ze Šternberka, zda by mu neposlal ještě jednoho.²⁴⁷ Jindřich se rád nechával rozptylovat dvorními šašky a jistě se jim i rád smál. Některé šašky převzal do svých služeb po smrti Jindřicha staršího ze Švamberka jeho synovec a dědic Kryštof II.²⁴⁸

Není známo, jestli měl Jindřich starší ze Švamberka na zvikovském dvoře kapelu, Pokud nějakou skutečně měl, nebyla stálá a hrála pouze příležitostně. První stálá kapela se objevila na dvoře Rožmberků v roce 1552.²⁴⁹ Je tedy možné, že Jindřich vytvořil kapelu po vzoru svých švagrů i na svém dvoře. Dvorská kapela byla však u Švamberků zaznamenána až na počátku 17. století, kdy ji Švamberkové převzali jako dědici Petra Voka z Rožmberka.²⁵⁰ Rozhodně ale u stolu zaznívaly písně. Jindřich měl hudbu jistě velmi rád, poslal například slova písně „Bych měla klíče od bílého dne, schovala bych je do Dunaje“ Petrovi V. z Rožmberka, když jej zval v prosinci roku 1539 na hostinu do Bechyně.²⁵¹ O tom, že hudba a tanec byli mezi Švamberky oblíbené, svědčí i malba tančících párů v jedné z místností

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 186. „... poněvadž lípa v Holešicích nyní čistě kvete, na kteréž dnes, bude-li vůle Boží, vobědvati s ženou svou a s panem Děpoltem, švagrem svým ... budu, pak bychom spolu na týž lípě, dokud neodkvetete, vobědvali, za to žádám, že ráčíte ke mně i s paní maželkou svou a paní mateří mou milou můželi bejti zítra bohdá přijeti.“

²⁴⁶ A. Sedláček, Hrady, s. 36.

²⁴⁷ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 87.

²⁴⁸ J. Jánský, Páni, s. 370.

²⁴⁹ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 202.

²⁵⁰ Tamtéž.

²⁵¹ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 168.

zvíkovského paláce, o níž bylo psáno dříve.²⁵² K produkci hudby sloužily také opravené varhany v zámecké kapli.²⁵³

Reprezentace v podobě tepaného zlatého a stříbrného stolního nádobí se dostala i do stolování. Na Zvíkově prokazatelně stříbrné nádobí bylo,²⁵⁴ ovšem Jindřich starší ze Švamberka nejraději používal dřevěné lžice. Jednu takovou mu sám zhotovil a poslal Jan Holický ze Šternberka.²⁵⁵ Jindřich také dostával vzácné nádobí jako dary. Jedním takovým byla darovaná sklenice z Itálie od Zdeňka ze Šternberka a na Blatné.²⁵⁶

Kuchyně byla řízena několika kuchaři, kteří připravovali pokrmy na tabuli majitele sídla. Na Zvíkově jich za Jindřicha staršího pracovalo více, ovšem kuchmistrem byl kuchař Šrámek.²⁵⁷ Tento počet kuchyňského personálu bylo třeba zvýšit, jestliže se konala větší slavnost. Jindřich si v roce 1554 půjčoval kuchaře od svého bratra Václava, zřejmě kvůli svatbě s Eliškou z Rožmberka.²⁵⁸ Kuchaři byli vysíláni do služby na výpomoc také opačným směrem.²⁵⁹ Jindřichův kuchař Ondráček zřejmě požíval značné úcty a byl na mnoha dvorech žádaný. Vedle kuchařů v kuchyních pracovali paštikáři, kuchtíci a kuchyňské služebnictvo. Každý z těchto pracovníků měl své instrukce, co má v kuchyni dělat a s čím má pomáhat.²⁶⁰ Na stoly se dostávalo jen jídlo prvotřídní kvality hodné urozenosti pána dvora, zbytky od stolu putovaly obvykle dále na stoly služebnictva.²⁶¹

Potřeby pro dvě zámecké kuchyně proudily především z okolních panství. Nejvýznamnějším dodavatelem potravin bylo keštránské panství.²⁶² Ze zahraničních trhů byly mezi Švamberky i dalšími jinými rody nejoblíbenější trhy linecké.²⁶³ Zde byli čeští šlechtici

²⁵² V. Šrámková, Každodennost, s. 81 - 82.

²⁵³ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv.č. 401.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 93.

²⁵⁵ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 180. „... *neb vím, že neráčíte rádi stříbrnými lžicemi jísti, než raději dřevěnými a tj. první dílo mé, než až se lépe naučím, udělám Vaší Milosti bohdá pěknějších a pošlu je Vaší Milosti.*“

²⁵⁶ V. Šrámková, Každodennost, s. 93.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 97.

²⁵⁸ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 91.

²⁵⁹ Tamtéž, inv. č. 86, inv. č. 88, iv. č. 92.

²⁶⁰ J. Hrdlička, Hodovní stůl, s. 96 – 126.

²⁶¹ Tamtéž, s. 225.

²⁶² K tomu blíže inventář sbírky SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka.

²⁶³ Václav Bůžek, Zahraniční trhy a kultura šlechtických dvorů v předbělohorských českých zemích, in: ČČH 89, 1991, s. 692 – 713.

ochotni vyplácet nemalé sumy za přepychové zboží, přičemž jistě oceňovali jeho kvalitu i profesionalitu dodavatelů zboží. Švambergové byli napojeni na lineckého lékárníka Eberstorffera, který mimo léků posílal na dvůr Jindřicha staršího i recepty na citrusové a pomerančové nápoje a kyselé konfekty s bylinami.²⁶⁴ Vzhledem ke značným částkám utraceným na lineckých trzích si byli šlechtici nuceni často půjčovat hotovost. K těmto půjčkám měli šlechtici často již doporučené či ověřené osoby, které jim zároveň kupovaly zboží na tamních trzích.²⁶⁵ Četnými potravinami byly spíše zásobované také pomocí darů, ačkoliv ve velkém množství spotřebovaných poživatin nehrály dary příliš velkou roli.²⁶⁶ Dary však dokázaly zpestřit jídelní tabuli, protože často šlo o zboží poměrně vzácné či výjimečné chuti. Ze Zvíkova odcházela v podobě darů často zvěřina - produkt častých honiteb.²⁶⁷ Na zvíkovské stoly se podávaly především masité pokrmy z drůbežího, hovězího, vepřového a rybího masa a v neposlední řadě také zvěřiny.²⁶⁸ Z ryb se nejčastěji jedli kapři, štiky a lososi, ze zvěřiny zajáci, jeleni, kolouchové, koroptve a bažanti. Masité pokrmy zpestřovaly pochutiny jako sýry, vejce, med, vinný ocet, skořice a ovoce.²⁶⁹

Slavnosti a hostiny se řídily podle církevního kalendáře a pravidelně se opakovaly nebo byly jen nahodilé.²⁷⁰ Mezi Švambergy se slavily vánoce a velikonoce, o zbytku církevního roku nejsou doklady. Svátky většinou slavil každý šlechtic sám, se svou rodinou, navštěvovali se až poté.²⁷¹ V sídle Jindřicha staršího ze Švamberka se konalo více slavností a přátelských setkání mimo církevní svátky třeba proto, že mezi jeho přátele patřili jak katolíci, tak protestanti. Nahodilé bujaré hostiny se velkým množstvím jídla a pití proto nebyly na Zvíkově žádnou zvláštností. Svědčí o tom množství jídla poslaného na zvíkovský zámek²⁷² i mnoho pozvánek rozeslaných Jindřichem starším ze Švamberka.

Každé vítání hostů se v šlechtickém prostředí neobešlo bez předmětů hmotné kultury, která musela odpovídat urozenosti hostitele. Proto se na Zvíkově ve společenských místnostech

²⁶⁴ Tamtéž, s. 699.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 701.

²⁶⁶ J. Hrdlička, *Hodovní stůl*, s. 33 -36.

²⁶⁷ K tomu blíže inventář sbírky SOA Třeboň, *Cizí rody-registratura*, ze Švamberka.

²⁶⁸ V. Šrámková, *Každodennost*, s. 94.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 96.

²⁷⁰ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, *Věk*, s. 259 – 264.

²⁷¹ SOA Třeboň, *Cizí rody-registratura*, ze Švamberka, inv. č. 252, inv. č. 292.

²⁷² Tamtéž, inv.č. 446 -509.

objevovalo velké množství stříbrných a zlatých doplňků,²⁷³ drahých látek a jistě i obrazů, které ukazovaly návštěvníkům rodovou tradici. Při takových hostinách se projevovala šlechtická urozenost na rozdíl od nižších vrstev urozeným plýtváním, tedy velkým množstvím jídel, která se na stoly obyčejných lidí a služebnictva ani nedostávala.²⁷⁴

Samozřejmostí na stolech byly také alkoholické nápoje, především víno. V něm našel Jindřich starší ze Švamberka obzvláštní zalíbení, jak sám přiznal v dopise Václavovi ze Švamberka a na Bechyni.²⁷⁵ Na Zvíkov proudilo víno z lineckých a vídeňských trhů i z trhů domácích.²⁷⁶ Jindřich často obdržel sud vína také jako dar či mu přišlo pozvání od přátel, zda by nemohl přijet, aby mohli společně ochutnat nový druh tohoto alkoholického nápoje.²⁷⁷ Sám však také k ochutnávkám nového vína zval.²⁷⁸ Ačkoli víno způsobovalo Jindřichovi zdravotní potíže, na které upozorňoval jeho lékař Oldřich Lehnar, zůstalo jeho oblíbeným nápojem až do smrti.²⁷⁹ Jindřich ale nebyl jediným členem rodu, který ve víně našel zalíbení. Oldřich Lehnar psal v dopise Jindřichovi staršímu ze Švamberka o nemoci jeho bratra Jana způsobené nadměrným pitím alkoholu.²⁸⁰ Alkohol za viníka považoval v případě smrti Jindřichova bratra Jana i Zdeněk Meziříčský z Lomnice.²⁸¹

Po prvním denním jídle bylo nepsaným pravidlem každého šlechtice, který zastával nějakou veřejnou funkci, věnovat se správě spojené právě s tímto místem.²⁸² Nejinak tomu jistě bylo také u Jindřicha staršího ze Švamberka, jenž vykonával funkci dvorského sudího. Avšak i poté co Jindřich toto místo opustil, musel se věnovat drobné správě na svých

²⁷³ Tamtéž, inv. č. 117.

²⁷⁴ J. Hrdlička, *Hodovní stůl*, s. 188 – 221.

²⁷⁵ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 252. „*Neb jsouce labutího přirození, ona bez vody a já bez vína do vůle boží nedobře bejti můžeme.*“

²⁷⁶ Tamtéž, inv. č. 447 - 497; V. Šrámková, *Každodennost*, s. 68. Jan z Hosenpechu dodával Jindřichovi staršímu vína z Moravy a radil mu jak vybírat: „*Okolo Židlochovic lepší jsou vína nežli jinde v Moravě, než červená jsou lepší nežli bílá.*“

²⁷⁷ Tamtéž, inv. č. 175, inv. č. 240, inv. č. 466.

²⁷⁸ V. Šrámková, *Každodennost*, s. 53. Jindřich starší ze Švamberka zval svého bratra Václava na návštěvu, aby „*spolu hus jedlí a napili se nového vína.*“

²⁷⁹ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 626 „*... i to hovado té cesty na který se urazilo se vystřihává, nadto pak Vaše Milost jsouce pánem rozumným.*“

²⁸⁰ V. Šrámková, *Každodennost*, s. 53.

²⁸¹ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 675. „*... obávám se že jest sebou sám vinen, neb jest v Praze vo sněmu příliš velmi a ustavně pil a tak nám to bídný pití nic dobrého nepřináší.*“

²⁸² J. Petráň a kol., *Dějiny*, s. 206 – 207.

panstvích, jak to bylo obvyklé mezi ostatními šlechtici v 16. století.²⁸³ K těmto účelům měl jistě Jindřich na Zvíkově vyčleněnou místnost. Někdy byla však úřední povinnost nahrazena příjemnou zábavou, která byla vždy odpoledne téměř pravidelností. Dělicím okamžikem dne na dopoledne a odpoledne byl bezesporu oběd. Ten byl hlavním jídlem, a proto trval poměrně dlouho a byl velmi vydatný. Na stůl se v raném novověku obvykle nosila nejprve polévka a po ní nejméně deset masitých pokrmů.²⁸⁴ To, co se na stole pána dvora nesnědlo, putovalo na stoly služebnictva. Den byl ukončen večeří, která obvykle začínala okolo šesté hodiny odpoledne. Po večeři následovala už jen zábava, modlitba a spánek. Jindřich uléhal do lipové postele, kterou dostal od Václava ze Švamberka v roce 1547.²⁸⁵ Jak tato postel vypadala, není známo, ale šlechtici obvykle uléhali do postelí s „*firhaňky*“ – s nebesy.²⁸⁶

V době, kdy Jindřich starší ze Švamberka pobýval na Zvíkově, se zámek stával dějištěm rytířských kratochvílí. Jindřich často zval na návštěvu své pány a přátele, kteří s ním měli hodovat a bavit se. Tyto kratochvíle sloužily k trávení volného času, ke společné konverzaci a k zábavě. Snad každý šlechtic si měl v mládí tyto kratochvíle osvojit, jejich znalost patřila k dobrým mravům, a naopak jejich neznalost mohla dotyčnému šlechtici způsobit „*posměch nemalej*“.²⁸⁷ K rytířským kratochvílím patřily jezdecké hry jako „*honění v kroužku*“ a „*kvintána*“, dále kuželky, míčové hry, tanec, hra na hudební nástroje, šerm, jízda na koni, ale také bujaré hostiny, divadelní představení a především lov.²⁸⁸ Posledně jmenovaná patřila mezi Jindřichovy nejoblíbenější kratochvíle.

Loveckou vášeň zdědil po svém otci Kryštofovi. Za touto zábavou nejen jezdil, ale také honitby na Zvíkově často pořádal a zval na ně vyšší i nižší šlechtice, kteří patřili do okruhu Jindřichových přátel. Šlo o zábavu poměrně nebezpečnou. Docházelo totiž nezdědky k různým zraněním při pádu z koně, od větví či od zvěře samotné.²⁸⁹ Zvíkovské lesy a obory přímo vybízely k honitbám, porost okolo rybníků zase byl vhodným místem pro lov ptáků, nejčastěji kachen, kormoránů a čápů.²⁹⁰ O nadhánění zvěře a organizaci honitby se staral vrchní myslivec. Jindřich měl v této funkci zaměstnaného myslivce Jeronýma, který byl ve svém

²⁸³ Tamtéž.

²⁸⁴ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 246.

²⁸⁵ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 123.

²⁸⁶ J. Petráň a kol., Dějiny, s. 441.

²⁸⁷ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 69.

²⁸⁸ J. Petráň a kol., Dějiny, s. 734.

²⁸⁹ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 344 – 345.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 194.

oboru tak dobrý, že o jeho služby stáli jiní šlechtici, i arcikníže Ferdinand Tyrolský.²⁹¹ Ten dokonce projevil o Jeronýma takový zájem, že žádal Jindřicha, zda by nevydal Jeronýmovi výhostní list, aby jej směl vzít do svých služeb.²⁹²

Lov nebyl jen prostředkem k ukrácení volného času, relaxaci a zábavě, i když to byl jeho prvořadý účel, ale také plnil zvíkovské sklepy a spížirny zvěřinou,²⁹³ která se také často stávala předmětem přátelských darů. Z honiteb si lovci odnášeli různé druhy trofejí, aby se jimi mohli pyšnit. Mezi obyčejnými kusy se na Zvíkově vyjímal zvláštnosti - medvědí tlapy,²⁹⁴ kost z jednorozce, o kterou byl mezi přáteli Jana Erazima ze Švamberka velký zájem, a proto se do sbírek Jindřich staršího dostala jen malá část.²⁹⁵ Jindřich choval na Zvíkově také některá živá zvířata, jako byli vlci a medvědi.²⁹⁶ Zda chtěl Jindřich na Zvíkově zavést chov medvědů a vlků a dále je množit, nebo tato zvířata měla sloužit jako kuriozita, není známo. Jindřich jako znamenitý lovec věděl, kde by mohl získat jestřáby k lovu, neboť ho žádal Jan Počepický, jestli by mu nějaké neopatřil od pana Bohuslava Buzického z Buzic.²⁹⁷ Proti nemoci z pokousání od divoké zvěře poslal Oldřich Španovský z Lisova Jindřichovi staršímu „*pokrútky*.“²⁹⁸ Jindřich se zřejmě obával o své zdraví či o zdraví některého ze svých blízkých či poddaných. K lovu neodmyslitelně patřila smečka loveckých psů. Jindřich starší ze Švamberka vlastnil vyhlášenou smečku chrtů, kterou choval na Zvíkově.²⁹⁹ Jako dárky se často posílali i lovečtí psi, kteří byli mezi lovci velmi ceněni. Šlechtici se rychlostí svých psů

²⁹¹ SOA Třeboň, Historica, inv. č. 5435.

²⁹² Tamtéž, inv. č. 5436.

²⁹³ J. Hrdlička, *Hodovní stůl*, s. 77.

²⁹⁴ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 178. „... *ač bych vám lovu prvního nohy medvědí poslal...*“

²⁹⁵ Tamtéž, inv. č. 308. „...*neřkuli v té kosti, ale ve všem jiném mě možném nerad bych se nějaké skouposti proti osobě Vaší Milosti dopustiti chtěl, ač v pravdě mnoho sem jí rozdal pánům přátelům a sousedům svým a příliš sem v tom štedrý byl tak, že již sám ji nemnoho mám.*“

²⁹⁶ A. Sedláček, *Hrady*, s. 49. Markéta ze Švamberka posílá svému bratrovi Jindřichovi staršímu ze Švamberka medvěda a vlka: „*Ted' vám posiélám nedvěda mladého a poněvadž jakož zpravena sem, že ho chcete rádi mieti, kdyžť polapím vlka i tohot' V. Mti pošli; budeť jedno podlé druhého rovný a počestný dar.*“

²⁹⁷ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 159.

²⁹⁸ A. Sedláček, *Hrady*, s. 47. „*Podle žádosti Vaší Milosti ted' odsílám těch pokrútek pečeti vytištěný, které se dávají, koho by pes nebo jiný hovado steklý skousali.*“

²⁹⁹ V. Šrámková, *Každodennost*, s. 83, 84.

chlubili při psích závodech na lovech.³⁰⁰ Jindřich starší ze Švamberka poslal jako dar smečku chrtů knížeti lehnickému a těšínskému.³⁰¹ Svým příbuzným na Bor poslal pár chrtů se štěnětem a s radou, jak má o psy pečovat, což dokazuje, že Jindřich byl znalcem chovu psů.³⁰² Psi byli dárkem drahocenným a nepohrdli jimi ani nejvyšší urození. Vilém z Rožmberka chtěl například po svém bratrovi Petrovi Vokovi, aby mu do Polska poslal smečku chrtů, aby jí mohl obdarovat místní šlechtice.³⁰³ Jindřich dostal od Václava Holického ze Šternberka chrtici Jošnu a od Bohuslava Buzického z Buzic psa Fouska.³⁰⁴ To, že psi byli pojmenováni, svědčí o jistém vztahu a oblíbenosti mezi pánem a psem.

Dalšími drahocennými zvířaty byli na Zvíkově koně. Z korespondence je poznat, že Jindřich starší ze Švamberka o ně měl zájem. V rozsáhlých zámeckých stájích Jindřich zavedl vyhlášený chov. O nákupech a prodejkách koní dával vědět svému bratrovi Janovi.³⁰⁵ Stáje na zámku byly rozsáhlé, neboť v roce 1540 se dochoval účet za zhotovení 46 nových podlah pod koně.³⁰⁶ Jindřich byl několikrát žádán, zda by nemohl nějakého ze svých koní zapůjčit.³⁰⁷ Václav ze Švamberka si chtěl od Jindřicha zapůjčit drahocenného tureckého hřebce,³⁰⁸ kterého získal od Sulíka ze Šamonic.³⁰⁹ To, že byl v chovu turecký kůň, odkazuje na kvalitu zvíkovských stájí i na to, že Jindřich starší ze Švamberka byl schopen reflektovat orientální civilizaci. Jindřich koně nejen půjčoval, ale také o ně prosil u jiných šlechticů.³¹⁰ Mezi ostatními koni chtěl Jindřich také od Vratislava z Pernštejna zaslat koně mimochodníka v době, když už byl příliš starý na to, aby jezdil na obyčejném vysokém koni.³¹¹ Důvodem

³⁰⁰ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 258.

³⁰¹ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 390.

³⁰² Tamtéž, inv. č. 391. „*Po svém poslu chrta a chrtičky poslal jsem, kterýmiž nyní až bohdá z jara štvátí nedejte a nyní při tomto poslu štěňátko od své babičky posílám...*“

³⁰³ J. Pánek, Poslední Rožmberkové, s. 168.

³⁰⁴ V. Šrámková, Každodennost, s. 84.

³⁰⁵ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 351 -352.

³⁰⁶ J. Jánský, Páni, s. 328

³⁰⁷ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 355.

³⁰⁸ Tamtéž, inv. č. 190.

³⁰⁹ Tamtéž, inv. č. 366.

³¹⁰ Tamtéž, inv. č. 353, inv. č. 357, inv. č. 370.

³¹¹ A. Sedláček, Hrady, s. 54. „... že souce dosti veliká osoba malých koní mimochodníků k jízdě užívati ráčíte, což i já souc dosti veliký ale lepší a starší, než Vy ráčíte býti, takových koně pod svůj život k jízdám sveym potřebujíc, protože nečerstvě na kůň vsedajíc a zase dolů ssedajíc z něho kdyby se mi trefilo padnouti, lehčeji bych padl.“

této prosby byla nadcházející lovecká sezona a Jindřichovo chatrné zdraví, o nějž se obával.³¹² Ani obava o vlastní zdraví nepřinutila Jindřicha, aby vynechal loveckou sezónu. Kůň měl pro majitele velkou hodnotu. Svědčí o tom i snaha léčit nemocného koně, kterou projevil na přání Jindřicha Buhuslav Buzický z Buzic.³¹³ Zda některý z Jindřichových koní měl jméno, není známo, ale protože byli pojmenováni někteří chrti, jistě měl Jindřich ve zvikovských stájích i svého oblíbeného koně.

K rytířským kratochvílím v 16. století neodmyslitelně patřily turnaje. Velkým milovníkem a pořadatelem turnajů byl Ferdinand Tyrolský.³¹⁴ Turnaje už se zbavily drsného hávu středověku a staly se spíše zkouškou obratnosti, odvahy a umu.³¹⁵ Urození účastníci měli často nákladné a zdobené turnajové zbroje, jednu takovou vlastnil i Jindřich starší ze Švamberka.³¹⁶ To dokládá, že se nejspíše turnaje účastnil, ale zda byl i pořadatelem turnajů nebo zda u něj turnaje úplně nahradil lov, není známé.

Oblíbenou součástí kratochvílí byly hazardní hry, v nichž šlechtici prohrávali nemalé finanční částky. Mezi nejhranější patřily v 16. století vrhcáby a další hry s kameny na desce,³¹⁷ ale na hrací stůl se dostávaly i karty téměř v téže podobě, jak jsou známé dnes. Větší oblibu si však karty získaly až o století později.³¹⁸ Spíše intelektuálnější charakter měly šachy, také obvykle hrávané šlechtici.³¹⁹

Ačkoliv k reprezentaci šlechtice v očích ostatních patřilo alespoň jednou za život se zúčastnit válečného tažení, Jindřich starší ze Švamberka na žádném nebyl, i když se mu za jeho života nabízelo několik příležitostí. Za Jindřichova života v Uhrách probíhaly největší boje mezi Habsburky a Osmanskou říší. Vždy se mu podařilo se vymluvit na svůj špatný zdravotní stav nebo na zaneprázdněnost. Posílal za sebe náhradu, nebo tyto žádosti vůbec nevyslyšel.³²⁰ První příležitost vyzkoušet si *krýgsmanství* se Jindřichovi naskytla 1543 při vojenské výpravě do Uher. Tam se Jindřich podle korespondence opravdu chystal, ovšem neodjel z neznámých důvodů. Z bojiště si ovšem nechal posílat od svých pánů a přátel

³¹² Tamtéž. „... *poněvadž ted' již s chrty myslivost, která je mi má nejmilejší nastávati bude...*“

³¹³ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 368.

³¹⁴ V. Bůžek, Ferdinand, s. 112.

³¹⁵ J. Petrání a kol., Dějiny, s. 745, 746.

³¹⁶ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 78.

³¹⁷ J. Petrání a kol., Dějiny, s. 727.

³¹⁸ Tamtéž.

³¹⁹ Tamtéž, s. 715, 726.

³²⁰ J. Jánský, Páni, s. 318 – 319.

zprávy.³²¹ Jindřich však ochotně půjčoval své vynikající koně i zbraně osobám, které odcházely do Uher.³²² Ovšem žádosti krále Ferdinanda I., aby poskytl vojenskou pomoc Karlu V. na bojiště v Římsko-německé říši, Jindřich příliš nevyhověl. S vypravením armády dlouho otálel.³²³ Zdá se, že Jindřich nevnímal konfesijní rozdíly v křesťanství tak hluboce. O mnoho horší pro něj bylo nebezpečí proudící z Osmanské říše. Jelikož byl Jindřich starší ze Švamberka již starý, nemohl se v roce 1566 zúčastnit vojenského tažení do Uher. Nechal si však posílat zprávy od účastníků³²⁴ a tažení finančně a hmotně podpořil.³²⁵ Od Kryštofa ze Švamberka dostal po návratu Jindřich jako suvenýr uzdu z tureckého koně.³²⁶ Jindřichův zájem o vojenské dění v okolních zemích nebyl malý, ovšem bojovou zkušeností Jindřich starší ze Švamberka patrně nikdy neprošel.

³²¹ Tamtéž.

³²² Tamtéž, s. 323.

³²³ Tamtéž, s. 326.

³²⁴ SOA Třeboň, Historica, inv. č. 4956, 4957, 4959, 5477, 5562, 5606, 5614.

³²⁵ Tamtéž, inv. č. 5487, 5549, 5570.

³²⁶ Tamtéž, inv. č. 5619.

Páni a přátelé v okolí Jindřicha staršího ze Švamberka.

Pojem pán a přítel, respektive jen přítel, nelze v raném novověku chápat stejně, jak ho chápe moderní společnost. Do okruhu přátel se člověk již rodil, přáteli mu byla nejbližší i vzdálená rodina, pokrevní i nepokrevní příbuzní. Slovo přítel přitom prošlo značným sémantickým vývojem. U tohoto označení přitom nejvíce záleželo na přívlastku, který k němu dotyčná osoba přiložila.³²⁷ Přítel v dnešním slova smyslu tedy měl předponu „věrný“.³²⁸ Tímto označením nazývali šlechtici raného novověku osoby, kterým mohli bezmezně důvěřovat, na které se mohli spolehnout a se kterými rádi trávili své volné chvíle. Druhým typem přátelství byl přátelství krevní, tj. forma příbuzenství.³²⁹ Tyto přátele si člověk vybrat nemohl, pokud šlo o pokrevní příbuzné. Mohl však ovlivnit skladbu této skupiny svým sňatkem, případně mohl provdat své příbuzné či oženit své syny do rodiny, od které očekával, že přátelství s jejími členy bude rodu k užítku. Poslední formou přátelství byla sounáležitost s určitou skupinou osob. Přítelem tak mohl být kterýkoliv člen nižší i vyšší šlechty. Tento kolektiv se navzájem znal, většinou osobně. Osoby v něm si byly navzájem povinovány určitými závazky, které bylo nutno splnit. V opačném případě se mohl šlechtic vystavit veřejnému posměchu, nebo dopustit urážky na cti člověka, k němuž byl povinen tuto povinnost splnit. V pramenech se lze také setkat i s přáteli „nevěrnými“ či dokonce „zrádnými“.³³⁰

Důvěrné tykání vymizelo z kruhů šlechty postupně v druhé polovině 15. století. Nobilita raného novověku si mezi sebou důsledně vykala. Výjimkou byl chlapecký či dívčí věk budoucích urozenců. Například bratři Vilém a Petr Vok z Rožmberka si mezi sebou mohli tykat až do doby, kdy staršímu Vilémovi bylo 13 let a dosáhl tak dospělého věku.³³¹ Pro jejich poručníky však byli i v dětském věku „pan Vilém a pan Petr.“ Je tedy dost možné, že jako děti si tykali i švamberští bratři, v čele s nejstarším Jindřichem. Vykání u nich v tom případě nastoupilo až v dospělém věku.

Páni a přátelé hráli v životě každého šlechtice významnou roli, začleňovali ho do určitého společenství, které bylo v životě každého novověkého člověka tolik důležité. Ať již byli přáteli opravdovými či jen nutnou položkou v seznamu uctivých osob každého šlechtice, byly právě tyto osoby hlavním pojítkem mezi urozenci. Prostřednictvím nich se šířilo tak důležité

³²⁷ P. Maťa, Svět, s. 641 – 645.

³²⁸ Tamtéž, s. 642.

³²⁹ Tamtéž, s. 641.

³³⁰ Tamtéž, s. 642 – 643.

³³¹ Tamtéž, s. 645.

povědomí o životě šlechtice mezi ostatními. Prostřednictvím nich se dostávala urozenost na odívání ostatním. Přítomnost urozených osob zvyšovala prestiž každé konané akce. Například královská přítomnost na svatbě znamenala, že se o tomto okamžiku mluvilo mezi šlechtou ještě dlouho a byla zárukou obdivu i závidění. S pány a přáteli rádi sedávali šlechtici u hodovních tabulí i v loveckých sedlech. Život každého šlechtice byl proto naplněn všemožnými pozvánkami ke společnému hodování u slavnostní tabule či k rytířským kratochvílím. Páni a přátelé si vyměňovali návštěvy, korespondenci, dary a služby. To vše vytvářelo vztahy mezi jedinci, které bylo možno následně uplatnit nejen v soukromém, ale také v politickém životě.³³²

I Jindřich starší ze Švamberka měl ve svém okolí nepřehledné množství pánů a přátel. Od šlechty z nejvyšších kruhů až k přátelům ze stavu rytířského. Mezi nejvíce urozené patřili páni z Rožmberka, Pernštejnové, Lobkovicové či páni z Hradce, se kterými byl Jindřich příbuzensky spřízněn. Ačkoliv Vilém z Rožmberka neměl na svého švagra čas kvůli svým politickým aktivitám, Petr Vok si na něj čas našel. Na Zvíkově se poměrně často objevovala také Jindřichova tchýně Anna Rožmberská z Roggendorfu, která sem jezdila navštívit svou dceru Elišku. Těmito návštěvami zřejmě unikala před samotou, která ji sužovala na jejím vdovském sídle. Eliška Švamberská z Rožmberka zvala na Zvíkov často také své dva bratry, Viléma a Petra Voka z Rožmberka. Vilém však byl nucen tyto pozvání často odmítat, kvůli nedostatku času, neboť většinu času vkládal do řízení svého dominia a do politické kariéry, jak již bylo řečeno. Naproti tomu například roku 1563 zval Jindřicha staršího ze Švamberka, aby i s manželkou přijel na návštěvu do Jindřichova Hradce, neboť v té době se chystal na vojenské tažení do Uher a chtěl se se svou sestrou a jejím manželem rozloučit.³³³ Jindřich starší ze Švamberka mu tedy nebyl lhostejný, ale Vilém jej považoval za svého „*věrného přítele*“ a „*milého švagra*.“ Nedostatek Vilémova času tedy nebyl pouhou výmluvou.

Na adrese dopisů Jindřicha staršího ze Švamberka se také několikrát objevilo jméno Marie, kněžny těšínské, s níž vedl velmi přátelskou korespondenci plnou tehdy běžného dotazování se na zdravotní stav.³³⁴ Jistě i s ní si Jindřich vyměnil několik přátelských návštěv.³³⁵ Zajímavostí však je, že si Jindřich nedopisoval s jejím manželem, knížetem těšínským. Buď to ho Jindřich nepočítal mezi své přátele, nebo se jen nedochovala korespondence s ním, což je nepravděpodobné, protože dopisy s Marií Těšínskou jsou ve švamberských písemnostech

³³² V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, Věk, s. 121.

³³³ SOA Třeboň, Historica, inv. č. 5501.

³³⁴ SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka, inv. č. 170, inv. č. 171.

³³⁵ Tamtéž, inv. č. 171.

zastoupeny poměrně hojně.³³⁶ Mezi osoby z nižších stavů, blízké Jindřichovu okolí, patřil například Adam Chanovský z Dlouhé vsi, jehož syn sloužil na Zvíkově.³³⁷ Nejlepším Jindřichovým „*věrným přítelem*“ z nižšího stavu byl Břetislav Švihovský z Rýzmburka a ze Švihova. S ním vedl Jindřich čilou korespondenci plnou přátelské nálady.³³⁸ Také po jeho smrti roku 1566 se objevuje v pramenech stesk po dobrém příteli z Jindřichovy strany.³³⁹ Jindřicha pochopitelně smrt jeho „*věrného přítele*“ velmi mrzela.

Z církevního prostředí měl Jindřich Starší ze Švamberka také své přátele. Nejvýznamnějším z nich byl Zbyněk Berka z Dubé, generální převor johanitského řádu. Ten sídlil na strakonickém hradě, byl tedy Jindřichovým sousedem. Odtud do Kestřan to bylo jen hodinu cesty podél řeky Otavy. Na horní tvrzi v Kestřanech často sedávali tito dva sousedé nad sklenkou vína. Není známo, jestli jejich diskuze byly čistě přátelské nebo se v rozhovorech objevovalo i téma politiky. Generální převor byl politicky aktivním šlechticem, náleželo mu významné místo mezi relátory panského stavu při zemských sněmech Království českého.³⁴⁰ Ovšem cílem Jindřichovy politiky nebyly zemské otázky, byť se zpočátku v tomto prostředí pohyboval. Jako nejvyšší sudí dvorský se věnoval nejspíše dvorské politice, která ovšem často se zemskou souvisela. Jak je ale známo, Jindřich starší ze Švamberka neměl o politiku přílišný zájem. Proto spolu se Zbyňkem Berkou z Dubé nejspíše z kestřanské tvrze vyraželi za Jindřichovi tak blízkými honitbami, k nimž kestřanské panství přímo vybízelo.

Nepopíratelně společensky poměrně vyhraněnou zábavou mezi pány a přáteli byly pijácké zábavy. Mezi nejznámější patří v Čechách zábavy pořádané Petrem Vokem z Rožmberka na bechyňském zámku.³⁴¹ Jindřich se těchto oslav účastnil nejen proto, že byl milovníkem vína, ale také proto, že byl s pořadatelem příbuzensky spřízněn. Nejen na pijáckých zábavách se tyto dvě osoby potkávaly.³⁴² Mimo nutné oficiální jednání se ale Petr Vok s Jindřichem setkávali většinou nad sklenkou vína či v loveckém sedle. Například v červenci roku 1571 přijel Jindřich za svým švagrem na Bechyni, kde Petr Vok strojit „*nějaké svatební veselí strojiti ráčil*.“³⁴³ Zde se setkal i s Vilémem.

³³⁶ K tomu blíže inventář sbírky SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka.

³³⁷ SOA Třeboň, Historica, inv. č. 5394.

³³⁸ K tomu blíže inventář sbírky SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka.

³³⁹ J. Jánský, Páni, s. 345.

³⁴⁰ P. Maťa, Svět, s. 488 – 489.

³⁴¹ K tomu blíže J. Pánek, Poslední Rožmberkové.

³⁴² K tomu blíže inventář sbírky SOA Třeboň, Cizí rody-registratura, ze Švamberka.

³⁴³ J. Pánek (ed.), V. Březan, Životy, s. 418.

Smrt některého z blízkých přátel Jindřicha staršího ze Švamberka jistě velmi ranila. Zdá se, že největší citovou újmu v něm zanechalo tragické úmrtí jeho švagra Jáchyma z Hradce. Jeho nenadálou smrt v neklidných vodách Dunaje 12. prosince roku 1565 nechal Jindřich starší ze Švamberka zvěčnit v podobě nápisu na zdi v ambitu zvíkovského zámku, jak bylo uvedeno výše.³⁴⁴ Nejspíše kvůli tomu, že událost byla značně neobvyklá a šokující, nechal Jindřich tento nápis vyhotovit. Smrtí Jáchyma z Hradce česká šlechta přišla nejen o integrační prvek s císařským dvorem, ale i o výborného politika z předního panského rodu.³⁴⁵

V lednu roku 1574 na smrtelném loži umíral Jindřich starší ze Švamberka v přítomnosti své manželky Elišky Švamberské z Rožmberka, svého švagra Petra Voka z Rožmberka a přítele Oldřicha Hodějovského z Hodějova.³⁴⁶ Tyto tři osoby mu tou dobou byly nejvíce blízké a jako správný křesťan se Jindřich rozloučil se životem v jejich přítomnosti. Naposledy mu tak jeho páni a přátelé prokázali věrnou službu. Moci umírat ve společnosti svých nejbližších přátel si přál každý šlechtic. Přátelé mu pomáhali s duševním bojem o další bytí své duše v posmrtném životě, pomáhali mu neklesat na mysli a stále věřit ve spasení. Umírající člověk nesměl podle křesťanské nauky na své poslední cestě podlehnout nástrahám ďáblovým a nechat se svést ze správné víry.³⁴⁷ Jelikož příručky k přípravě na smrt byly v raném novověku velice oblíbené,³⁴⁸ jistě jejich obsah znal i Jindřich starší ze Švamberka a snažil se ustálený postup dodržet. Šlo také o symbolický odchod a vyčlenění osoby z určité sociální skupiny, která pro ně byla tolik důležitá a v níž se s malými obměnami pohyboval celý svůj život. Tělo Jindřicha staršího ze Švamberka bylo vystaveno nejspíše na zvíkovském zámku v kapli. Kaple byla pro tento účel smutečně vyzdobena, jak bývalo zvykem. Převezení těla do Bechyně proběhlo 1. února 1574 okolo půl třetí hodiny odpoledne a pochováno bylo záhy pod dohledem Petra Voka.³⁴⁹

Je zarážející, že Jindřichovo tělo bylo pochováno již tak brzo. Dobová norma velela pozůstalým, aby nabalzamované tělo vystavovali co možná nejdéle. Posilovala se tím rodová prestiž; pohřeb a rituály jemu předcházející byly pro rod možností k zisku prestiže, neboť okolí hodnotilo pompéznost a propracovanost těchto akcí. Druhým důvodem vystavování těla

³⁴⁴ A. Sedláček, Hradý, s. 10.

³⁴⁵ K osobě Jáchyma z Hradce blíže V. Bůžek – J. Hrdlička a kol., Dvory.

³⁴⁶ J. Pánek (ed.), V. Březan, Životy, s. 428.

³⁴⁷ Pavel Král, Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku, České Budějovice 2004, s. 122 - 127.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 132.

³⁴⁹ J. Pánek (ed), V. Březan, Životy, s. 428 – 429.

byla teorie dvou těl, podle níž se od těla biologického oddělilo smrtí tělo sociální. I když biologické tělo bylo pochováno a tím ukončena jeho existence, bylo třeba v kolektivní paměti uchovávat nadále tělo sociální.³⁵⁰ Toho se dokázalo tak, že balzamované tělo bylo vystaveno na veřejně přístupném místě, aby si každý z „*přátel*“ vryl dotyčnou osobu do paměti. Tělo se vystavovalo obvykle na několik dnů až měsíců.³⁵¹ Jelikož byl Jindřich významnou postavou, by se dalo očekávat, že jeho tělo bude vystaveno i několik měsíců.

³⁵⁰ P. Král, *Smrt*, s. 172.

³⁵¹ V. Bůžek, J. Hrdlička, P. Král, Z. Vybíral, *Věk*, s. 369.

Závěr

Cílem předložené bakalářské práce bylo pokusit se dosadit osobu předního šlechtice Království českého Jindřicha staršího ze Švamberka do společnosti v 16. století. V úvodní kapitole je shrnuta literatura zabývající se Jindřichem starším ze Švamberka či rodem Švamberků a pramenná základna týkající se této osoby, která je uložena především ve Státním oblastním archivu v Třeboni. Bylo zde položeno také množství otázek týkajících se života Jindřicha staršího ze Švamberka, jeho myšlení a chování. Díky rozsáhlé korespondenci bylo možno zrekonstruovat každodenní život a sociální síť Jindřicha staršího ze Švamberka. Ke všem otázkám však dochované prameny odpověď nenabízejí. Bylo proto potřeba neznámé části života Jindřicha staršího ze Švamberka doplnit všeobecnými znalostmi o životě raně renesanční šlechty. To, že se tyto znalosti vztahují i na osobu zvíkovského pána, nelze zaručit, ale vzhledem k ideálním vzorům chování v raném novověku se lze domnívat, že se stejně, nebo alespoň podobně, choval i Jindřich starší ze Švamberka, ačkoliv se tento šlechtic mnohým normám vymykal.

První část vlastní práce se věnuje životu mladého šlechtice, jeho rodinnému zázemí a výchově. V tomto tématu se vzhledem ke stáří materiálu nedochovalo tolik písemností jako ke kapitolám dalším. Proto bylo potřeba chybějící informace nahradit znalostmi všeobecnými a nekonkrétními. Rodičům Jindřicha staršího ze Švamberka je v literatuře věnována jen velmi malá pozornost a prameny k těmto osobám jsou také poměrně strohé. Nelze proto přesně vyčíst vztahy mezi rodiči a nejstarším synem. Po hlubším studiu tohoto tématu však vyplývá odpověď, že Jindřich si se zbytkem své rodiny rozuměl a vládla mezi nimi přátelská nálada.

Druhá kapitola pojednává o renesančních přestavbách hradu Zvíkova, který byl od roku 1546 hlavní venkovskou rezidencí Jindřicha staršího ze Švamberka. Ten nechal starý gotický hrad přestavět v duchu nově nastupující renesanční módy a pohodlí. Dbal přitom však na zachování hlavních rysů kdysi jednoho z nejdůležitějších českých hradů. Díky jeho zásahům vzniklo sídlo spojující kompromis mezi gotickou starobylostí a renesančními nároky na pohodlí bydlení i na reprezentaci. Tato část práce vychází především z literatury vztahující se k tomuto tématu, neboť v osobní korespondenci nebyla této otázce věnována pozornost.

Třetí část se zabývá politikou Jindřicha staršího ze Švamberka, jeho funkcí na místě nejvyššího dvorského sudího Království českého, jeho činnostmi v politice na zemské úrovni, jako bylo například zasedání na zemském sněmu. Postihuje také vztah Jindřicha staršího ze Švamberka k panovníkovi Ferdinandovi I. a také Jindřichův vztah k úřadu dvorského sudího, který jeho jménem vykonával. Vyplývá zde, že ačkoliv měl Jindřich starší ze Švamberka příležitost a moc ovlivňovat dění v Království českém, nikdy tomu tak nebylo. Zřejmě byl

s děním v zemi spokojen, nebo se nechtěl do aktivní politiky zapojovat. Proto se raději věnoval všedním záležitostem na svém zvíkovském panství. Zdá se, že politický život ho nebavil, a tak raději utíkal do kruhů svých pánů a přátel na četných honitbách, které sám pořádal. V kapitole je také věnována pozornost drobné politice a politickým vztahům, které Jindřich musel praktikovat v každodenním životě. V druhé části této kapitoly je popsána víra a zbožnost Jindřicha staršího ze Švamberka, jeho postoj ke katolictví i k protestantismu, jeho snaha o integraci mezi katolickou šlechtou. Ačkoliv byl přesvědčeným katolíkem, nebyl ve víře tak horlivý jako jeho otec Kryštof II. ze Švamberka. Nedůsledně se staral o kněží na svých panstvích a toleroval i nekatolickou víru ve svém nejbližším okolí. Nikdy však nepřipustil reformaci na svých majetcích.

Ve čtvrté kapitole je popsána každodennost Jindřicha staršího ze Švamberka na Zvíkově i mimo něj. Podle denního a ročního cyklu je líčen život předního švamberského šlechtice na jeho venkovském sídle. Předně jsou popsána dvě manželství Jindřicha staršího ze Švamberka, která vznikla v rámci utužování vztahů mezi českou šlechtou, a to s Kateřinou z Pernštejna a Eliškou z Rožmberka, jejich průběh i snaha zanechat po sobě pokračovatele rodu. Je zde také popsán vliv odloučení na oba manžele. Bakalářská práce podle denního cyklu na raně novověkém dvoře odhaluje činnosti spojené s určitou denní dobou, především stolování při obyčejných dnech i při slavnostních příležitostech, zásobování kuchyní i jídelniček renesančních šlechticů. Popsány jsou také kratochvíle, jimiž si raně novověcí šlechtici zpestřovali svůj volný čas. Mezi ně neodmyslitelně patří především Jindřichem velmi oblíbený lov. S ním jsou spojené lovecké trofeje, vyhlášený švamberský chov loveckých psů, jestřábi či koně. Dalšími důležitými rytířskými kratochvílemi byly mimo jiné hazardní hry a rytířské turnaje. Každý šlechtic raného novověku se měl také za život setkat s válečnou zkušeností. Jak se zdá, Jindřich starší ze Švamberka se této povinnosti vyhýbal a zřejmě se nikdy žádného boje nezúčastnil, ačkoliv finančně či materiálně podporoval různé vojenské akce.

Poslední kapitola se zabývá tím, kdo byli páni a přátelé Jindřicha staršího ze Švamberka a jak je Jindřich chápal. Je zde popsán život v sociálních kruzích nižší i vyšší šlechty v Království českém a její vzájemná integrace. Bez začlenění mezi pány a přátele byl život v raném novověku nepředstavitelný. Tato skupina zahrnuje jak nejbližší rodinu, tak i ostatní osoby, které bylo nutné pojmut do vztahů pánů a přátel, ať již z politických či mezilidských vztahů. V těchto kruzích se odehrávalo přátelství a láska i nenávist a zášť. Člověk nezapojený do sociální skupiny by se cítil zoufale sám. Raně novověký šlechtic se proto musel v těchto kruzích dobře orientovat. K tomu mu sloužili různé příručky, jako byl Castiglionův Dvořan.

Jindřich starší ze Švamberka tyto pravidla společnosti dobře znal a také se podle nich řídil. Proto nelze jeho život zkoumat bez začlenění do skupiny pánů a přátel a je nutno ho zahrnout do celkového kontextu obyvatel Království českého.

Seznam nevydaných a vydaných pramenů a literatury

Nevydané prameny

SOA Třeboň, Cizí rody – ze Švamberka, inv. č. 1 – 694, sign. 1/2 – 23/43, kart. 1 - 13.

SOA Třeboň, Historica.

SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Rodinný archiv pánů z Hradce.

SOA Třeboň, Velkostatek Orlík.

Vydané prameny

FELIX, Adolf (ed), Baldassare Castiglione, Dvořan,

PALACKÝ, František, Dopisy rodu Šwamberského z XV. století, Archiv český III, 1884, s. 368-394.

PÁNEK, Jaroslav (ed.), VÁCLAV BŘEZAN, Životy posledních Rožmberků, I-II, Praha 1985.

PETRÁČKOVÁ, Věra - VOGELTANZ, Jan (edd.), Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů, Praha 1979.

SEDLÁČEK, August, Hrady, zámky a tvrze Království českého, XI, Praha 1997, s. 44-55.

TYL, František, Paměti zvíkovské: obraz místopisný a dějepisný Zvíkova, hradu i panství, Praha 1888.

Literatura

BŮŽEK, Václav a kol., Světy posledních Rožmberků, Praha 2011.

BŮŽEK, Václav a kol., Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty, Praha 2010.

BŮŽEK, Václav, Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků, České Budějovice 2006.

BŮŽEK, Václav, Zahraniční trhy a kultura šlechtických dvorů v předbělohorských českých zemích, ČČH 89, 1991, s. 692-713.

BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku, České Budějovice 1999 (=Opera historica 7), s. 441-468.

BŮŽEK, Václav - HRDLIČKA, Josef, a kol., Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce, Praha 1997.

BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku, Praha – Litomyšl 2002.

ČECHURA, Jaroslav – RYANTOVÁ, Marie, Stavební činnost na Zvíkově v letech 1431-1573 a její prameny, Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie, 52, 1998, s. 1-50.

DURDÍK, Tomáš, Encyklopedie českých hradů, Praha 1995.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, Dějiny správy v českých zemích: Od počátků státu po současnost, Praha 2007.

HRDLIČKA, Josef, Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1556-1650), České Budějovice 2000 (=Monographia historica 1).

JÁNSKÝ, Jiří, Páni ze Švamberka – pětisetletá sága rodu s erbem labutě, Domažlice 2006.

KOLDINSKÁ, Marie, Každodennost renesančního aristokrata, Praha – Litomyšl 2001.

KRÁL, Pavel, Mezi životem a smrtí, Testamenty české šlechty 1550 – 1650, České Budějovice 2001 (= Monographia historica 2).

LEDVINKA, Václav, Funkce venkovských rezidencí a pražských paláců jihočeské šlechty v 16. a 17. století, in L. BOBKOVÁ (ed.), Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století, Ústí nad Labem 1992 (Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et Historica 1, Studia historica 1), s. 28-41.

MAŤA, Petr, Svět české aristokracie (1500 – 1700), Praha 2004.

PALACKÝ, František, Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků, in: J. CHARVÁT (ed.), Dílo F. Palackého I, Praha 1941, s. 358-383.

PÁNEK, Jaroslav, Zápas o vedení české stavovské obce v polovině 16. století (knížata z Plavna a Vilém z Rožmberka 1547 – 1556) in: Československý časopis historický 31, 1983, s. 855 – 884.

PÁNEK, Jaroslav, Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance, Praha 1989.

PÁNEK, Jaroslav, Život na šlechtickém sídle v předbělohorské době, in: L. BOBKOVÁ (ed.) Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století, Ústí nad Labem 1992 (Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et Historica 1, Studia historica 1), s. 9-27.

PÁNEK, Jaroslav, Rožmberkové, rod českých velmožů a jeho cesta dějinami, ČČH 109, 2011.

PETRÁŇ, Josef a kol., Dějiny hmotné kultury. Kultura každodenního života od 16. do 18. století II/1-2, Praha 1995 - 1998.

SEDLÁČEK, August, Hrady, zámky a tvrze Království českého I – XV, Praha 1993 – 1998.

ŠMAHEL, František, Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje, Praha 2001.

ŠRÁMKOVÁ, Václava, „Neb jsouce labutího přirození, ona bez vody a já bez vína do vůle Boží nedobře bejti můžeme.“ Každodennost Švamberků na Zvíkově (1473 – 1622), České Budějovice 2004, (= Diplomová práce).

TYL, František, Paměti zvíkovské. Obraz místopisný a dějepisný Zvíkova, hradu i panství, Praha 1888.

VOREL, Petr, Aristokratické svatby v Čechách a na Moravě v 16. století jako prostředek společenské komunikace a stavovské diplomacie, in: V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku, České Budějovice 2000 (=Opera historca 8), s. 5-19.

VOREL, Petr, Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy, Praha 1999.